

**DOI No:** <http://dx.doi.org/10.29228/Joh39803>

**Makale Türü:** Araştırma makalesi  
**Geliş Tarihi:** 18.11.2019  
**Kabul Tarihi:** 20.02.2020  
**Online Yayın:** 29.02.2020

**Article Type:** Research article  
**Submitted:** 18.11.2019  
**Accepted:** 20.02.2020  
**Published Online:** 29.02.2020

#### **Atıf Bilgisi / Reference Information**

Tekdal, D. (2020). Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar. *Journal of History School*, 44,83-128.

## **OSMANLI TAŞRASINDA GÖREVLİ MEMURLARIN DURUMUNA DAİR BİR ÖRNEK: SİCİLL-İ AHVÂL KAYITLARI IŞIĞINDA MALATYA DOĞUMLU MEMURLAR**

**Danyal TEKDAL<sup>1</sup>**

### **Öz**

Osmanlı Devleti, Tanzimat Dönemi'nde birçok alanda olduğu gibi bürokratik alanda da değişime sahne olmuştur. Değişimin bir ayağını memur yetiştiren okulların açılması oluştururken diğer ayağı memur istihdamı ile ilgili hususlar olmuştur. Osmanlı Devleti merkez teşkilatında görevli memurların sayısındaki artışa paralel olarak zamanla taşra teşkilatları da geniş bir memur kadrosunu barındırır olmuştur. Bürokratik sınıfın taşradaki gelişimini tespit edebilmenin en somut yolu ise buradaki kurumlarda görevli memur sınıfının incelenmesidir. Memurların özlük bilgileri ile ilgili oldukça zengin içeriğe sahip olan sicill-i ahvâl kayıtlarının muhteviyatı, ulaşılmak istenen bilgiler açısından doyurucu niteliktedir. Bundan dolayı geleneksel bir Osmanlı sancağı hüviyetinde bulunan Malatya'daki memur sınıfı, 1879 tarihinde Dâhiliye Nezareti bünyesinde oluşturulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nca tutulan Sicill-i Ahvâl Defterleri'ndeki kayıtlar ışığında incelenmiştir. Çalışmadaki veriler, kayıtların sunduğu 50.000'den fazla memur içerisindeki Malatya doğumlu olan 137 memur hakkındaki bilgiler ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada, memurların yaptıkları görevler, göreve başlama ve ayrılış tarihleri, haklarındaki soruşturmalar ve sonuçları, doğum yerleri ve tarihi, babaları ile ilgili bilgiler, memurluğa geçiş süreçleri, okudukları okullar, maaş durumları, konuştukları diller, aldıkları taltif ve rütbelere ile gayrimüslim ise mensubu olduğu millete dair bilgilere ulaşılmaması hedeflenmiştir. Belgeler ışığında söz konusu bilgilere erişilerek birçok açıdan

<sup>1</sup> Dr. Öğrt. Üy., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Sosyal Bilimler Öğretmenliği Anabilim Dalı, danyal.tekdal@inonu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7071-0548

detaylı bir analiz yapılmış ve bazı çıkarımlara ulaşılmıştır. Malatya düzleminde yapılan bu çalışma ile Osmanlı Devleti taşrasındaki memurlar hakkında sosyal statü, mesleki yeterlilik ve tercih edilebilirlik, maaş doyumu, soruşturma süreçleri ve sonucu ile ilgili uygulamalar gibi birçok konuda genel bir tespite gidilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Tanzimat, Sicill-i Ahvâl, Memur, Malatya, Taşra

## **An Example of the Status of Civil Servants**

### **Officials Born in Malatya in the Light of Sicill-i Ahvâl Records**

#### **Abstract**

During the Tanzimat Period, the Ottoman Empire witnessed a change in the bureaucratic area as in many other areas. While the opening of the schools that train civil servants in one leg of the change, the other leg has been issues related to the employment of civil servants. In parallel with the increase in the number of civil servants in the central organization of the Ottoman State, the provincial organizations also accommodated a large number of civil servants. The most concrete way to detect the development of the bureaucratic class in the provinces is to examine the civil servants working in the institutions here. The content of the registry records, which have a very rich content regarding the personal information of the officers, is satisfactory in terms of the information to be reached. For this reason, the civil servant class in Malatya, which is a traditional Ottoman sanjak, was examined in the light of the records in the Sicill-i Ahvâl Notebooks held by the Sicill-i Ahvâl Commission established under the Ministry of Internal Affairs in 1879. The data in the study are limited to information about 137 civil servants born in Malatya, among more than 50,000 civil servants. In this study, the duties of the officers, their dates of starting and leaving, investigations and results about them, the place and date of birth, information about their fathers, their transition to civil service, the schools they studied, their salary status, the languages they spoke, their qualifications and ranks, and non-Muslim members. It is aimed to reach information about the nation. In light of the documents, the information in question was accessed and a detailed analysis was made in many respects and some conclusions were reached. With this study carried out in the Malatya plane, a general determination was made on many issues such as social status, professional competence and preferability, salary satisfaction, investigation processes and results regarding the civil servants in the Ottoman Empire.

**Keywords:** Tanzimat, Sicill-i Ahvâl, Officer, Malatya, Provincial

## GİRİŞ

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin hükmettiği yerlerdeki vilayet, sancak, kaza ve nahiyelerde birçok memur görev yapmıştır. İstanbul dışındaki diğer yerler ile ilgili çalışmalar çoğunlukla memurların doğum yeri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu şekilde şimdiye kadar birçok yerleşim yeri ile ilgili akademik çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların büyük bir kısmı Sicill-i Ahvâl Defterlerindeki kayıtlar ile sınırlı kalmıştır. Çalışmaların ortak amacı olan Osmanlı taşra memuru profilini birçok yönüyle analiz etmek, bu çalışmanın da amaçlarındandır. Ortaya konan çalışma ile ayrıca memurların yetişme tarzlarını etkileyen Osmanlı Devleti'nin taşra eğitim yatırımlarına da değinilerek bu konu ile ilgili birinci elden kaynaklara ulaşılmıştır. Böylece çalışma, bir boyutuyla Malatya doğumlu memurları birçok açıdan değerlendirmeye odaklanırken diğer boyutuyla taşradaki devlet idaresi ve yatırımlarını Malatya düzleminde tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma, bu minvalde inşa edilirken özellikle Malatya sancağına yapılan eğitim yatırımları ile ilgili ciddi bir boşluğun olduğu müşahede edilmiştir. Söz konusu boşluk çalışmanın sınırlarının gerektirdiği kadarıyla doldurulmaya gayret edilmiştir. Sicill-i Ahvâl Defterlerinde Malatyalı devlet memurları hakkındaki kayıtlar daha önce Osmanlı Arşiv Uzmanı Yunus Yiğit tarafından günümüz Türkçesine çevrilerek yayınlanmış lakin değerlendirme kısmı gereğince ele alınmamıştır. Bundan ötürü böyle bir çalışmanın inşası ihtiyacı hâsil olmuştur. Çalışma, inşa edilirken mümkün olduğunca Sicill-i Ahvâl Defterleri ile birlikte diğer birincil kaynaklardan da istifade edilmeye gayret edilmiştir. Bu amaçla Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinde konu ile ilgili başka belgeler de kullanılmıştır. Böylece kaynak çeşitlendirilerek çalışma ya zenginlik katılmıştır. Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığına bağlı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesindeki Osmanlı Arşivinde bulunan Sicill-i Ahvâl Defterlerinde kayıtlı Malatya doğumlu 137 memur incelenmiştir. Malatya doğumlu memurlar ile ilgili kayıtlarda geçen hemen her husus ile ilgili ya tablo ya da grafik oluşturularak izahat getirilmeye gayret edilmiştir. Bu amaçla çalışmanın ana kaynağını teşkil eden Sicill-i Ahvâl Kayıtları ile ilgili kısaca bilgi verilmesi, konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Tanzimat ile başlayan merkezileşmenin bürokrasideki önemli ayaklarından birisi de hiç kuşkusuz devlet memurlarının daha iyi tanınmasını sağlayacak şahsi bilgilerinin belli standartlar ile kayıt altına alınması işidir. Resmi belgelerin kaydedildiği deftere/kütüğe *sicil*<sup>2</sup>, memurların tercüme-i hallerinden

---

<sup>2</sup> Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara 2010, s.1110.

resmiyete aktarılan hususlar ise *sicill-i ahvâl* olarak tanımlanmıştır.<sup>3</sup> Osmanlı Devleti hizmetinde çalışan memurların, vazifeleri boyunca durumlarındaki değişimin kaydedildiği defterlerin tescil işlemine *Sicill-i Ahvâl*, bunlardan meydana gelen defterlere de *Sicill-i Umumi Defterleri* denilmiştir. 1879 tarihine kadar memurların sicillerini bir deftere toplayabilecek bir büro hizmetinin olmadığı görülmektedir.<sup>4</sup>

Memurların bir bütün olarak sicillerinin tutulması ile ilgili ilk ciddi gelişme II. Abdülhamid döneminde, 5 Şubat 1879 tarihinde Dâhiliye Nezareti bünyesinde *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*'nun teşekkülü ile olmuştur.<sup>5</sup> Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun çalışmalarını düzenlemek amacıyla 3 Mart 1879 tarihinde 15 maddelik *Ahvâl-ı Memurin Sicilli Komisyonu Tâ'limâtı* çıkarılmıştır.<sup>6</sup> Süreç içindeki aksaklıkların giderilmesi amacıyla 23 Mart 1880 tarihinde *Sicill-i Ahvâl Tâ'limâtına Zeyl* olarak ek bir talimat oluşturulmuştur.<sup>7</sup> 1896'da komisyon lağvedilerek yerine *Memurin-i Mülkiye Komisyonu* teşkil edilerek 1908 yılına kadar işler bu komisyon marifetiyle yürütülmüştür. II. Meşrûtiyetin ilanını müteakip bu komisyon da kaldırılarak Dâhiliye Nezareti bünyesinde *Sicill-i Ahvâl İdaresi* adıyla yeniden oluşturulmuştur.<sup>8</sup> Söz konusu komisyon, devletin yıkılışına kadar görevine devam etmiştir. Merkezde komisyonun kurulmasını müteakip alt birim olarak merkez dairelerde sicill-i ahvâl şubeleri ve taşrada sicill-i ahvâl hususi komisyonları oluşturulmuştur.<sup>9</sup> Komisyonun teşkilini müteakip askeri ve şer'i sınıf dışında dâhiliye, mülkiye, adliye, maliye ve evkaf gibi dairelerdeki bütün memurlar için terceme-i hâl varakası<sup>10</sup> doldurmak ve ilgili nezarete göndermek zorunluluğu getirilmiştir.<sup>11</sup> Böylece 1909 yılına kadar defterlere kaydedilen memur sayısı bazı kaynaklarda 92.137 olarak gösterilirken bazı kaynaklarda ise 70.000 civarında gösterilmiştir.<sup>12</sup> Daha sonraları yapılan incelemede birçok memurun mükerrer kaydedildiği görülmüş ve bunlar

<sup>3</sup> Gülден Sarıyıldız, "Sicill-i Ahvâl Defterleri", *TDVİA*, C.37, İstanbul 2009, s. 134.

<sup>4</sup> *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No:42, İstanbul 2010, s. 237.

<sup>5</sup> Gülден Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)*, Der Yayınları, İstanbul 2004, s.8.; Atilla Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma", *Vakıflar Dergisi*, S.29, s.89.

<sup>6</sup> *Düstür*, Birinci Tertip, C.IV, s.63-66.

<sup>7</sup> Sarıyıldız, *a.g.e.*, s.118-119.

<sup>8</sup> *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s.237.

<sup>9</sup> Yasemin Beyazıt, "Sicill-i Ahval Defterleri'nin Tahlili ve Denizli Merkez Doğumlu Memurlar Üzerine Bir Prosopografi Denemesi", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler (6-7-8 Eylül 2006)*, I.Cilt, Denizli 2006, s.503.

<sup>10</sup> Çalışmada kullanılan Ferhad Efendi'ye ait Terceme-i Hâl Varakası için Ekler kısmına bakınız.

<sup>11</sup> Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, C.VIII*, TTK Basımevi, Ankara 2000, s.334.

<sup>12</sup> Carter V. Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s.22; Beyazıt, *a.g.m.*, s.503.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

ayrıştırıldıktan sonra kalan sayının 51.652 olduğu hesaplanmıştır.<sup>13</sup> Örneğin incelenen sicillerin içinde iki ayrı kayıt olarak tutulan Mehmed Said Efendi'ye ait bilgilerin birbirinin devamı ya da büyük oranda aynı olduğu tespit edilmiştir.<sup>14</sup>

Kayıtların tutulduğu defterlerden 60'ı Sicill-i Ahvâl Komisyonu'na, 140 tanesi ise Memurin-i Mülkiye Komisyonu dönemine aittir.<sup>15</sup> Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun verileri Sicill-i Ahvâl Defterlerine (*BOA.DH.SAİD.d.*) kaydedilirken Memurin-i Mülkiye Komisyonu tarafından toplanan veriler ise her biri bir memura ait bütün evrakı içeren dosyalar şeklinde (*BOA.DH. SAİD.MEM.*) tasnif edilmiştir. Çalışmaya konu olan kayıtlardan 137'si Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun tuttuğu kayıtlar iken 1 tanesi ise Memurin-i Mülkiye Komisyonu kayıdır. Kaydı tutulan tek kişi ise Ferhad Efendi olup, kaydının bir kısmının da Sicill-i Ahvâl Defterinde olduğu tespit edilmiştir.<sup>16</sup> Tutulan kayıtlarda genellikle terceme-i hâl sahiplerinin ismi, mahlâsı veya künyesi, babası memur ise rütbesi, eşraftan ise mensup olduğu aile/sülale, göreve başlama tarihi, öğrenim durumu, maaş miktarı, liyakat ve ehliyet dereceleri, görevden alınmışsa azli ile ilgili kayıtlar, tayin ve mahkeme bilgileri ile gayrimüslim ise milliyeti kaydedilmiştir.<sup>17</sup>

Sicill-i Ahvâl kayıtları ile ilgili özet bilgi paylaşıldıktan sonra Malatya'nın siyasî ve idarî tarihine kısaca değinilmesi, memurların doğup büyüdüğü ve büyük bir kısmının görev yaptığı sancağın daha iyi tanınmasını sağlayacaktır. Sancak ile ilgili ulaşılabilecek bilgiler ise sancak idari kadrolarındaki memur istihdamının kapasitesi, memurların eğitim düzeyinin sebepleri ve yetişme tarzlarını etkileyen çevresel faktörlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

### 1-Malatya İdarî ve Siyasî Tarihi Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Hititlerin "Maldia", Asurluların "Melidia", Urartuların "Melita", Roma ve Bizans İmparatorluğu'nun "Melitene" diye isimlendirdikleri Malatya hakkında Araplar ise "Malatiyye" diye bahsetmişlerdir<sup>18</sup>. Selçukluların "Vilâyet-

<sup>13</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, s.237.

<sup>14</sup> İstatistik veriler hazırlanırken defterde tutulduğu şekliyle ayrı iki kişiymiş gibi değerlendirilmiştir. *BOA. DH.SAİD.d.*.155/236; 176/38.

<sup>15</sup> Sarıyıldız, , a.g.m., s.135.

<sup>16</sup> Ferhad Efendi'ye ait evrakların tutulduğu dosyadaki belgeler için Ekler kısmına bkz. *BOA. DH. SAİD. MEM.* 8-19; *BOA. DH.SAİD.d.*.103/02.

<sup>17</sup> Yunus Yiğit, *Osmanlı Dönemi Malatyalı Devlet Adamları*, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları, Malatya 2013, s.20; Ayhan Yüksel, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Tirebolulu Memurlar (1879-1909)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s.28.

<sup>18</sup> Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Kentlerimizin Adı Nereden Geliyor*, İsim Yayınları, Ankara 2011, s.152.

i Malatya” olarak zikrettikleri şehir, Osmanlı zamanında aynı isimle anılmaya devam etmiştir.<sup>19</sup> Eski Anadolu şehirlerinden birisi olan Malatya, Orta Fırat Havzası’nda stratejik öneme sahip yolların kesiştiği bir noktadadır. Sırasıyla Hitit, Roma, Dânişmendli, Selçuklu, İlhanlı, Memlûklu ve son olarak Osmanlı hâkimiyeti dönemlerinde batıdan gelip doğuya doğru devam eden yolların önemli geçiş noktasını oluşturmuştur. Malatya’dan bir yol Harput, Diyarbakir, Musul ve oradan da Bağdat’a uzanırken<sup>20</sup> diğer bir yol Zibatra (Doğanşehir), Bend-i Tucuk, Nehrû’l-Ezrâk, Raban, Antep, Azez ve Dâbık üzerinden Halep’e ulaşmaktaydı.<sup>21</sup> İklimi ve sahip olduğu su kaynakları gibi özelliklerinden dolayı burası ilkçağlardan beri yerleşime sahne olmuştur. M.Ö. 8000’lerden itibaren insanlar buraya yerleşmeye başlamışlardır. M.Ö. 1650-1300 yılları arasında Hititler, M.Ö.1090-876 arasında Kargamış Krallığı, M.Ö. 707 yılından itibaren ise Kommanu Krallığı buraya hükmetmiştir. Ardından M.Ö. 69 ile M.S. 72 arasında Persler, Selevkoslar, Pontus ve Kommagene krallıklarına bağlanmıştır. Bir süre sonra Roma hâkimiyetine geçen Malatya merkezi, Arslantepe’nin 4 km kuzeyine taşınarak buradaki surların inşası sürecine girildi. Şehir, bu tarihten sonra Sasani-Bizans ve Bizans-Müslüman Araplar arasındaki mücadelenin yoğunlaştığı bir merkeze dönüştüğünden sıklıkla yıkıma uğradı. M.S. 638 ve 655-56 tarihlerinde Malatya Müslümanlarca fethedildiyse de istikrarlı bir idare kurulamadığından sıklıkla el değiştirdi. Emeviler ve Abbasiler zamanında şehir tekrar ele geçirilerek yeniden inşa edildiyse de Bizans saldırılarından dolayı tekrar tahribata uğradı. Bir süre sonra tekrar Bizans’ın eline geçen şehrin geri alınması için 1057-58 tarihinde Türkler harekete geçerek burayı ele geçirdi. Şehir, kısa süre sonra tekrar Bizans’ın eline geçti. 1097’de I. Kılıçarslan burayı kuşattıysada Haçlıların İznik’i kuşattığını haber almasıyla kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Dânişmendli Gümüştegin, 18 Eylül 1102’de şehri Türk hâkimiyetine katmayı başardı.<sup>22</sup> I. Kılıçarslan 1106’da şehri ikinci kez kuşattı ve almaya muvaffak oldu. 1124’te Danişmentliler yeniden şehri ele geçirdiler. Anadolu Selçukluları şehri geri almak için üç defa kuşattı ve tahrib etti. Nihayetinde 1178’de II. Kılıçarslan Malatya’yı alarak Danişmentlilerin buradaki hâkimiyetine son verdi. 1244 ve 1258 tarihlerinde Moğol işgaline uğrayan şehir ciddi tahribata uğradı. 1315’te

---

<sup>19</sup> Gökner Gögebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya 2002, s. 2-5.

<sup>20</sup> Gögebakan, *a.g.e.*, s. 1

<sup>21</sup> Bu yol hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Zengin, “Memlûk Türk Devleti Döneminde Anadolu-Suriye Askerî ve Ticârî Güzergâhı (Malatya-Antep-Halep Hattı)”, *Prof. Dr. Salim Cönce Armağanı*, Ed: Alpaslan Ceylan, Ankara 2017, s.519-522.

<sup>22</sup> Malatya şehrinin Dânişmendli hâkimiyetine girişi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Zengin, “Danişmentliler Döneminde Malatya”, *Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, TTK., Ankara 2014, s. 438.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

Memlûkler tarafından yağmalanan şehir yeniden İlhanlı hâkimiyetinde kaldı.<sup>23</sup> 1361'den itibaren Memlûk hâkimiyetine giren Malatya,<sup>24</sup> 1399 yılında Yıldırım Bayezid tarafından alınarak Osmanlı toprağına dâhil edildi. Bir sene sonra Anadolu'ya giren Timur'un ordularınca Malatya ele geçirilmiş ise de kısa sürede buraya yeniden Memlûkler hâkim olmuşlardır. Yavuz Sultan Selim, 1515'de Dulkadiroğulları Beyliği'ni Osmanlı topraklarına ilhak etti. Temmuz-Ağustos 1516'da ise Malatya'yı Osmanlı hâkimiyetine kattı.<sup>25</sup> Bu tarihten sonra Malatya, Maraş eyaletine tâbi bir sancak olarak Osmanlı Devleti yönetimine girmiştir.<sup>26</sup> 1650-1750 yılları arasında sancak statüsünde mutasarrıflar eliyle idare olunmuştur.<sup>27</sup> 1838'de Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın ordusunun eski Malatya'da kışlaması üzerine şehrin şuan ki yerleşim biriminde (Aspuzu'da) yazlık olarak konaklayan halkın burada kalıcı meskenler yapmaya başlamasıyla bugünkü Malatya şehir merkezi oluşmuştur.<sup>28</sup> XIX. yüzyılın sonlarında artık 67 mahallesi ve 5000'e yakın hane sayısı ile Malatya gelişen bir merkez olmuştur.<sup>29</sup>

Malatya 1578-1588 arasında Dulkadir ve Rum eyaletlerine bağlı olarak idare edilmiş ise de bu tarihten XIX. yüzyıla kadar çoğunlukla Maraş eyaletine bağlı kalmıştır. 1839-1845 arasında Diyarbekir eyaletine bağlı sancak statüsünde idare edilen Malatya, 1847'de Ma'mûretülaziz vilayetine bağlanmıştır. 1867 yılında vilayet nizâmnamesi gereğince Diyarbekir vilayetinin Ma'mûretülaziz sancağına bağlı kaza olarak konumlanmıştır.<sup>30</sup> Malatya, kaza statüsünden çıkarılıp 1870'ten 1883 yılına kadar Diyarbekir vilayetine bağlı sancak olarak idare edilmiştir. 1884'te sancak statüsünde tekrar Ma'mûretülaziz'e

---

<sup>23</sup> Memlûklü Devleti'nin Malatya'yı zaptı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Zengin, "Memlûk Türk Sultanlığı'nın Anadolu Hâkimiyet Mücadelesi: Malatya'nın Zaptı (28 Nisan 1315)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 33, Sayı 55, Ankara 2014, s. 91-120.

<sup>24</sup> Malatya şehrinin Memlûk hâkimiyetine girişi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *İlhanlılar-Eretnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401)*, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2017, s. 95.

<sup>25</sup> Murat Zengin, "Memlûk Türk Devleti Döneminde Malatya Niyâbeti (1361-1516), *Ortaçağ'da Malatya-Makaleler*, Bilsam Yay. Malatya 2019, s. 273.

<sup>26</sup> Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s.98.

<sup>27</sup> Bu tarihler arasında görev yapan mutasarrıf isimleri için bkz. Mehmet Karagöz, *XVII ve XVIII Asırlarda Malatya Kazası (Fiziki, İdari, Sosyal ve İktisadi Tarihi)*, (1650-1750), Karizma Yayınları, İstanbul 2003, s.106.

<sup>28</sup> Süleyman Yapıcı, *Osmanlı Vilayet Sâlnâmelerinde Malatya (1869-1908)*, Malatya Kitaplığı Yayınları, Malatya 2014, s.29-30.

<sup>29</sup> Göğebakan, a.g.m., s. 471.

<sup>30</sup> 1868 tarihli Osmanlı Devlet Salnamesinde kendisine bağlı Hekimhan, Hasançelebi, Yuvalidere ve Akçadağ nahiyeleriyle kaza statüsünde Ma'mûretülaziz sancağına bağlı olduğu kaydedilmiştir. *Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye (SDA)* H.1285 (M.1868), Def'a 23, s.186

bağlanmıştır.<sup>31</sup> 1884'ten 1924 yılına kadar bu konumunu korumuştur.<sup>32</sup> Malatya, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte 1924 Anayasası'nın 89. Maddesi gereği vilayet olmuştur<sup>33</sup>. 1925 yılında Malatya'nın vilayet olarak kalıp kalmaması hususunda Malatya valisince bizzat kaleme alınan detaylı bir rapor Başvekil İsmet Paşa'ya gönderilmiştir<sup>34</sup>. Yapılan değerlendirme sonucu Malatya'nın il konumunun devamına karar verilmiştir. Malatya bu konumunu geliştirerek bugünlere ulaşmıştır.

## 2- Memurlar Hakkında Değerlendirme

### 2.1.Memurların Doğum Tarihleri ve Aile Durumları

Memurların büyük çoğunluğu Malatya sancağı doğumludur. Çalışmada incelenen 137 sicil raporundaki kayda göre memurların 130'u Malatya merkez sancağı, 2'si Arapgir, 1'i Hekimhan, 1'i Kâhta kazası ve 3'ü de merkez sancağı ile kazalarına bağlı nahiye ve köyleri doğumludur. Memurların sadece doğum yerleri dikkate alındığında merkezde doğanların memurluk mesleğine geçişte daha avantajlı konumda olduğu ifade edilebilir. Bunda büyük yerleşim birimlerinin sunduğu diğer olanaklar ile birlikte üst eğitim kurumlarının burada olmasının da etkisi büyük olmuştur. Sicillerdeki kayda göre memurların tamamı 19. yüzyılda dünyaya gelmiştir. Bu kapsamda doğum tarihlerinin yıl bazında dağılımı ise grafik halinde şöyle gösterilebilir:

---

<sup>31</sup> Malatya kaza statüsündeyken Akçadağ ve Hekimhan ise Malatya'nın nahiyesi olarak kaydedilmiştir. Mustakil sancağa dönüştükten sonra Akçadağ, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kâhta ve Besni kaza olarak buraya bağlanmıştır. Hekimhan ise Akçadağ'ın nahiyesi olmuştur. *Diyarbakır Sâlnâmeleri 1286-1323 (1869-1905) C.II*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1999, s.321-324; Yapıcı, a.g.e., s.35.

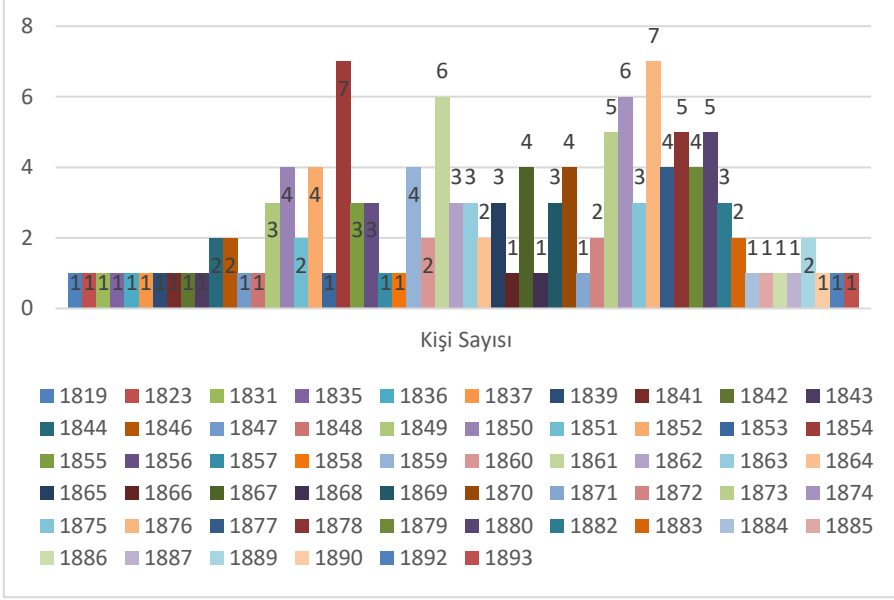
<sup>32</sup> Gögebakan, a.g.m., s. 473; Yapıcı, a.g.e., s.35.

<sup>33</sup> Besim Darkot, "Malatya", *İslam Ansiklopedisi, C.VII*, MEB Basımevi, İstanbul, s.231; <http://malatya.gov.tr> (Erişim Tarihi : 04 Ekim2019); <http://malatya.bel.tr> (Erişim Tarihi : 04 Ekim2019).

<sup>34</sup> Raporunda arz edilen konular merkezde karşılık bulmuş olacak ki Malatya vilayet statüsünü sürdürebilmiştir. Raporun tamamı için bkz. *BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)*, 66-440-11., 1925.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

**Grafik 1. Memurların Doğum Tarihine Göre Dağılımı**



Grafik 1'den de anlaşıldığı üzere memurların doğum tarihleri 74 yıllık (1819-1893) bir tarih aralığına yayılmıştır. Büyük bir kısmının doğum tarihi, özellikle değişimin çok hızlandığı Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi'nde yoğunlaşmıştır. Memurlar, doğal olarak içinde doğdukları dönemin ruhuna uygun olarak yetişmişlerdir. Bu açıdan düşünüldüğünde memurların doğum tarihlerinin bilinmesi, onların donanımı, eğitim düzeyi ve hayata bakış açısı gibi hususlarda bazı tespitlerin yapılmasına olanak sağlamıştır. Kayıtlara doğum tarihi ile birlikte ölüm tarihi de yansımış olan iki kişi vardır. Bunlardan H.1260 doğumlu Hüseyin Hüsnü Efendi H.1307 tarihinde (47 yaşında) ve H.1268 doğumlu Osman Efendi H.1314 tarihinde (46 yaşında) vefat etmiştir.<sup>35</sup> Ölüm sebepleri ile ilgili detay kaydedilmemiştir.

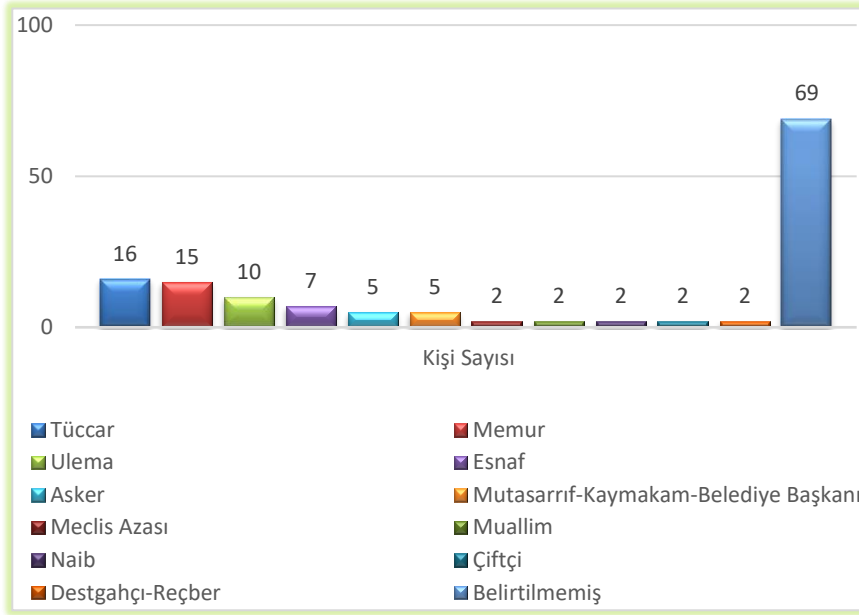
Malatya'da görev yapmış memurların büyük bir kısmının Müslüman olduğu kayda geçmiştir. Söz konusu 137 memurdan 134'ü (% 97.8) Müslim, 3'ü (% 2.2) ise gayrimüslimdir. Gayrimüslim olanlar Agop Efendi, Bağdasar Efendi ile Boğos Kündibekyan Efendi'dir. <sup>36</sup> 1881/82-1893 yılında yapılan Osmanlı genel nüfus sayımına göre Malatya sancağının genelinde 124.338 (% 81.2)

<sup>35</sup> BOA. DH.SAİD.d.. 62/35; 01/351.

<sup>36</sup> BOA. DH.SAİD.d.. 167/122; 176/44; 173/149.

Müslim ve 10.906 (% 8.8) gayrimüslim (9.032 Ermeni, 1.151 Katolik, 546 Protestan, 168 Latin ve 9 Rum) olmak üzere toplam 135.244 kişinin yaşadığı kayıtlara yansımıştır.<sup>37</sup> Memurların nüfus nispetinde devlet dairelerinde istihdam edilmesinin esas alındığı bir dönemde Malatya'daki gayrimüslim nüfus oranı % 8.8 iken devlet kademelerinde istihdam edilen gayrimüslim memur oranı ise % 2.2 olmuştur. Arada ciddi bir fark olduğu görülmektedir. Aynı nüfus sayımında Doğu Anadolu'daki birçok başka sancakta da benzeri bir durum olduğu ifade edilebilir. Örneğin Bitlis sancağında görev yapan 153 memurdan sadece 1 tanesi gayrimüslimdir. Oysaki adı geçen nüfus sayımında Bitlis sancağının nüfus dağılımına bakıldığında 44.467 (% 58.7) Müslim ve 31.293 (% 41.3) gayrimüslim nüfusun olduğu kaydedilmiştir.<sup>38</sup> Memurların meslek seçiminde ailelerinin ve özellikle babalarının mesleğinin ne kadar etkili olduğu sorusuna cevap olması açısından babalarının meslekleri ile ilgili bazı istatistikî bilgilerin paylaşılması faydalı olacaktır. Buna göre memurların baba mesleği grafik 2'de gösterilmiştir:

**Grafik 2. Memurların Baba Meslekleri**



<sup>37</sup> Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 302, 303.

<sup>38</sup> Danyal Tekdal, *Osmanlı Taşrasında Memur Olmak (Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Bitlis Doğumlu Memurlar)*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2019, s. 14; Karpat, a.g.e., s.274, 275.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

Grafik 2'ye göre memurların yarısından biraz fazlasının baba mesleği belirtilmemiştir. Baba mesleği kayda geçen memurların içinde ise en büyük payı tüccarlar oluşturmuştur. Fakat mülki amir niteliğinde görev icrâ edenler ile meclis azalığı görevinde bulunanlar da memurlara eklendiğinde (toplam 22 kişi) ekser çoğunluğun bu meslek grubunun oluşturduğu görülecektir. Babası memur olan çocukların da memurluğu tercih etmiş olması, dönemin şartları gözününe alındığında bu mesleğin toplum nazarında kabul gördüğünü ve memurların statü olarak halinden memnun olduklarını düşündürmektedir. Onları ise müderris, imam, molla ve şeyh olarak kayıtlara geçen ulema sınıfı takip etmektedir. Tüccar ve esnaf sayısı toplandığında ise (23 kişi) memur sayısını geçtiği görülecektir. Zikrolunan meslek grubundakilerin baba mesleğini tercih etmeyerek memurluğa neden yöneldiği ile ilgili kesin bir veriye ulaşılammıştır. Fakat memurluğun düzenli bir gelir sağlama özelliğinin bunda etkili olmuş olabileceği ifade edilebilir. Memurların mensubu oldukları köklü bir aile veya aşireti ifade etmesi adına zikrolunan bazı lakapların sonunda “zâde” kullanılmıştır. Bu şekilde kayıtlara geçen ailelerin dağılımı tablo 1'de verilmiştir.

İncelenen kayıtlarda 31 lakabın 43 kişi tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. En çok tekrar edilen “vaiz-zâde” lakabının 5 memurun sicil kaydında geçtiği, lakapların büyük bir kısmının daha önce yaşamış aile büyüğünün ismiyle sürdürüldüğü görülmekle beraber aile büyüklerinin daha önceki mesleklerinin de (Lelebici-zâde, Kazancı-zâde, Kalaycı-zâde gibi) kullanıldığı tespit edilmiştir. Memurların ve babalarının isimlerinin önünde ve sonunda kullanılan başka ünvanlara da tesadüf edilmiştir. Bu ünvanlardan bazıları dini referanslı iken diğerleri toplumda elde ettikleri statü ya da aile büyüklerinden onlara aktarılanlardır. İnançları gereği hac farizasını yerine getiren kişiler hem resmi kayıtlarda hem de toplumda “hacı” olarak tanınmaya başlanmıştır.

**Tablo 1.**  
Memurların Kullandığı Lakaplar

Memur İsmi	Ailesinin Lakabı	Memur İsmi	Ailesinin Lakabı
Abdullah Hulusi Efendi	Harangolu-zâde	İbrahim Talat Efendi	Kalaycı-zâde
Abdullah Muhlis Efendi	Kürdi-zâde	İbrahim Talat Efendi	Yazıcı-zâde
Abdülbaki Efendi- Hacı	Vaiz-zâde	İzzet Bey- Mustafa	Bey-zâde
Abdülvahab Azmi Efendi-		Kamil Efendi-	
Hacı Osman Ramiz Efendi-		Mustafa Kamil	
Mustafa Hayri Efendi- Ömer		Efendi	
Sabri Efendi			
Abdülvahab Vehbi Efendi	Torunlu-zâde	Lütfullah Lütfi Nuri	Evliyâ-zâde
		Efendi	
Ahmed Cemal Efendi	Vezir-zâde	Mehmed Atif Efendi	Benderli-zâde
Ahmed Hamdi Efendi	Güzel-zâde	Mehmed Efendi	Sufi-zâde
Ahmed Hamid Efendi-	Battal-zâde	Mehmed Emin	Hemik-zâde
Mehmed Emin Efendi- Osman		Efendi	
Nuri Efendi			
Ahmed Hamid Efendi	Şilvan-zâde	Mehmed Faik Efendi	Leblebi-zâde
Ali Rıza Efendi	Çepni-zâde	Mehmed İzzet	Atmalı-zâde
		Efendi	
Ali Rıza Efendi	Halil-zâde	Mehmed Said Bey	Emini-zâde
Burhaneddin Efendi- Mehmed	Kazancı-zâde	Mehmed Tevfik	Cennet-zâde
Zeki Efendi- Mustafa Sabri		Efendi	
Efendi- Osman Remzi Efendi			
Feyzullah Efendi	Ağa-zâde	Mehmed Zeki Efendi	Kavukçu-zâde
Hacı Ali Necib Efendi-	Leblebici-zâde	Mustafa Kamil	Sarıbey-zâde
İbrahim Zihni Efendi		Efendi	
Hacı Mehmed Emin Efendi	Vahab-zâde	Mustafa Vâsıf Efendi	Hoca-zâde
Halil Sabri Efendi	Sarım-zâde	Zülkifl Agâh Efendi	Fındıklı-zâde
İbrahim Nizami Efendi	Şirolu-zâde		

Bu şekilde isimlerinin önüne “hacı” ünvanını taşıyan memur sayısı 10 iken babalarının sayısı 29’dur. Hacı olan 6 memurun babası da hacıdır. Hacı ünvanı dışında memurların başka bir dini unvan kullanmamalarına karşın babalarından 1’si şeyh, 1’si sofı, 1’si molla ve 2’sinin de hafız ünvanını kullandığı tespit edilmiştir. Toplumdaki statüyü ifade etmesi bakımından memurlar ve babalarının kullandığı ünvanlar tablo 2’de gösterilmiştir.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

**Tablo 2.**  
Memurlar ve Babalarının Kullandığı Ünvanlar

Kullanılan Ünvan	Memurlar	Babaları	Toplam
Efendi	132	83	215
Ağa	1	40	41
Bey	3	6	9
Belirtilmemiş	1	8	9
<b>Toplam</b>	<b>137</b>	<b>137</b>	<b>274</b>

Tablo 2'ye göre memur babalarının yaptıkları işler ve toplumsal statüleri gereği kullandıkları ünvanlardaki çeşitliliğin çocuklarının devlet memurluğuna geçmeleri dolayısıyla büyük oranda aynılaştığı görülmektedir. Zira yeni elde ettikleri statüleri gereği hemen hemen bütün memurların “efendi” ünvanıyla anıldıkları tablo 2'den anlaşılmaktadır. Kişilerin isimlerinin önünde veya arkasında kullanılan ünvanın/lakapların o günkü toplumda soyadı kullanımı olmadığından insanların tanınabilmesi için zorunluluk arz ettiğini ifade etmek yanlış olmaz. Zira çok yaygın olarak kullanılan birçok ismin bir başka isimden ayırt edilebilmesinin bir yolu kişinin isminin yanında babasının isminin de zikrolunması iken diğer yolu kişinin sonradan edindiği ya da ailesinden devraldığı ünvan/lakapların kullanılmasıdır. Böylece toplumda karşılaşılabilecek olan bir soruna pratik bir çözüm üretilmiştir. Memurlardan 19'u tek, 116'sı çift ve 2'si de üç isim kullanırken babalarından 109'u tek, 23'ü çift ve 1'si de üç isim ile kaydedilmiştir. Kullanılan isim sayısına bakıldığında bir önceki nesilde çoğunlukla tercih edilen tek ismin bir sonraki nesilde iki isme evrildiği görülmektedir. Kayıtların verdiği bilgilerin kıtlığı dolayısıyla bunun sebebini tespit etmek mümkün olamamıştır. Memurlar ve babalarının taşıdıkları isimlerdeki değişikliği takip edebilmek adına en çok kullanılan isimler tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 3'e bakıldığında kullanılan isimlerin büyük oranda Türklerin İslâm dinine geçtikten sonra çocuklarına koyduğu dini isimler olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanlarca Peygamberlerin, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in, Dört Halifenin ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in isimlerinin yaygın olarak kullanıldığı, bununla birlikte gayrimüslim memurların da kendi inançları gereği benzer şekilde dini isimler kullandığı tespit edilmiştir. Hz. Muhammed (S.A.V.)'in kullandığı “Muhammed” isminin Türklerde “Mehmed” olarak karşılandığını belirtmekte fayda vardır. Mehmed ismi hem memurlar hem de babaları tarafından en çok kullanılan isim olarak kaydedilmiştir. Mehmed ile birlikte diğer yaygın olarak kullanılan Mustafa, Ahmed ve Mahmud isimlerini 137 memurdan 70'i

kullanmıştır. Sadece bu orana bile bakıldığında toplumdaki peygamber sevgi ve saygısının nasıl karşılık bulduğu ile ilgili bazı fikirler edinilebilmektedir.

**Tablo 3.**

Memurlar ve Babalarının En Çok Kullandığı İsimler

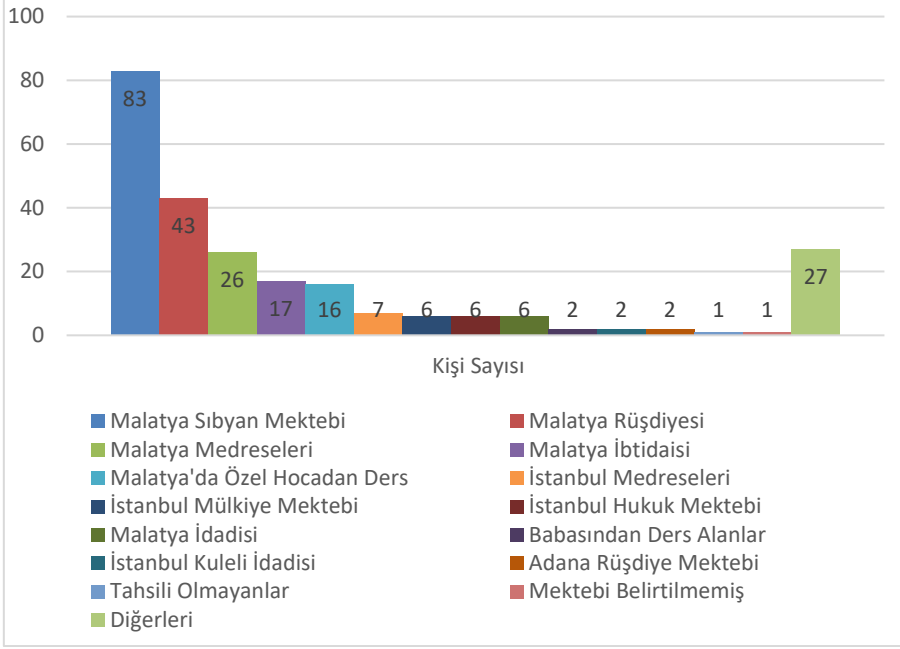
<b>Kullanılan İsim</b>	<b>Memurlar</b>	<b>Babaları</b>	<b>Toplam</b>
İbrahim	10	8	<b>18</b>
Halil	2	6	<b>8</b>
İsmail	-	3	<b>3</b>
Abdullah	7	3	<b>10</b>
Mehmed	38	30	<b>68</b>
Ahmed	16	8	<b>24</b>
Mustafa	9	13	<b>22</b>
Mahmud	7	2	<b>9</b>
Bekir	4	2	<b>6</b>
Ömer	2	3	<b>5</b>
Osman	4	4	<b>8</b>
Ali	5	8	<b>13</b>
Hasan	3	9	<b>12</b>
Hüseyin	4	9	<b>13</b>
<b>Toplam</b>	<b>109</b>	<b>108</b>	<b>217</b>

## 2.2. Memurların Eğitim Düzeyi ve Bildikleri Diller

Memurların eğitim durumlarının, dönemin eğitim politikaları doğrultusunda açılan okulların düzeyi ile paralellik arz edebileceği söylenebilir. Zira eğitimde ciddi yatırımların yapıldığı bir dönemde memurluk mesleğine dâhil edilecek kişilerde aranacak eğitim durumu şartı da okullara erişim imkânına göre şekillenecektir. Bu kapsamda geleneksel eğitim kurumları denilebilecek sıbyan mektebi ve medreseler eğitim konusundaki ağırlıklarını korumuşlardır. Bunların yanında batılı tarzda açılan ibtidâî, rüşdiye ve idâdîlerin dönem içinde mezun verdiği ve bürokratik kademelerde bu okul mezunlarının da yer edindiği Grafik 3'ten anlaşılmaktadır. Bu minvalde araştırma konusu edilen 137 kişinin eğitim durumu ile ilgili şöyle bir grafik ortaya çıkmaktadır:

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

**Grafik 3. Memurların Okudukları Okullar**



Grafik 3'teki veriler memurların okudukları okulların tamamını ifade etmektedir. Sayısal olarak paylaşılan verilerin her biri bir kişiye ait değildir. Bir memur hem sıbyan hem de rüşdiye mezunu olduğuna göre yukarıda verilen değerler okul bazında okuyan kişi sayısını göstermektedir. Grafiğe bir bütün olarak bakıldığında memurların büyük bir kısmının (83 kişi) Malatya'daki sıbyan mekteplerinde okuduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Tanzimat döneminde açılmaya başlanıp II. Abdülhamid döneminde yaygınlaşan geleneksel sıbyan okulları ile aynı düzeyde olmasına rağmen geç dönemde açılmaya başlanan modern ibtidâî mekteplerinin henüz yaygınlaşmamış olmasıdır. Zira uzun zamandan beri Malatya merkez sancağında faaliyette olan sıbyan mekteplerinin yanında merkezdeki mahâllelere yeni usuldeki ibtidâî mekteplerinin geç açılmaya başlandığı görülmektedir. Bu türden okulların kaza ve köylere ulaşması ise daha geç bir tarihte gerçekleşmiştir. Sıbyan/ ibtidâî mekteplerini tamamlayan rüşdiye okullarının açılması 1838 tarihinde olmuşsa da taşraya ulaşmaları bayağı geç bir tarihte olmuştur. İlk taşra rüşdiyeleri 1855'te Bosna ve Tekirdağ'da açılmıştır. 1859'da İzmir, İzmit, Kastamonu gibi birkaç vilayette daha açılan rüşdiyelerin

sayısı ilerleyen süreçte artarak taşrada yaygınlaşmıştır.<sup>39</sup> Malatya Rüşdiyesi'nin 1869-1870 eğitim öğretim yılında inşaatının devam ettiği ve kısa zaman sonra da bitirileceği ile ilgili Diyarbakır Vilayet Sâlnamesi'nde kayıt mevcuttur. Bir sonraki yılda ise rüşdiyenin varlığı kayıtlara yansımıştır.<sup>40</sup> Rüşdiye'nin çarşı merkezinde ve kendi binasında faaliyette olduğu dönem içindeki yazışmalara yansımıştır<sup>41</sup>. 1890'dan sonra okul binasının yangından zarar görmesi üzerine kiralık bir binada faaliyete devam ettiği söylenebilir. H.1316 (M.1898-1899) tarihli Maârif Sâlnâmesi'nde merkezde bir rüşdiyenin olduğu ve 1893 tarihinde açıldığı geçmektedir. <sup>42</sup> H.1317 (M.1899-1900) tarihli sâlnâmede ise merkezdeki 5 mahallede de rüşdiye mektebinin var olduğu kaydedilmiştir.<sup>43</sup> Malatya'da rüşdiye mekteplerinin açılarak sayısının hızla artış kaydetmesi, burada doğan memurların bu okulları okumasında önemli etkiye sahiptir.

Grafikte dikkat çeken bir diğer önemli husus ise medresede okuyanların sayısının düşük olmasıdır. Dönem içerisinde açılan modern tarzdaki okullara karşılık geleneksel eğitim veren medreselerin eski rağbeti bulamadığı yıldan yıla medrese ve öğrenci sayısının azalmasından anlaşılmaktadır. H.1300 (M.1882/1883) tarihli Diyarbakır Vilayet Sâlnâmesi'nde Malatya'da 15 medrese olduğu zikrolunurken H.1310 (M.1892/1893) ve H.1312 (M.1894/1895) tarihli Ma'mûratülaziz Vilayet Sâlnâmelerinde ise medrese sayısı 6 olarak kaydedilmiştir.<sup>44</sup> Başka bir kaynakta ise 1899-1900 eğitim öğretim yılında Malatya merkezde 5 medrese ve buralarda okuyan 149 öğrenci olduğu ifade edildikten sonra 1901-1902 öğretim yılında medrese sayısının 4'e indiği ve öğrenci sayısının da 107 olduğu zikrolunmuştur.<sup>45</sup>

---

<sup>39</sup> Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1067, Eskişehir 1998, s.160.

<sup>40</sup> *Diyarbakır Sâlnâmeleri 1286-1323 (1869-1905) C.I*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1999, s.130, 196, 281.

<sup>41</sup> Çarşının ortasında ve Hükümet Konağı'nın karşısında bulunan okul, 1890'daki yangında çarşıdaki dükkânlar ile birlikte büyük hasara uğramıştır. Okulun yıkılıp yerine 39 dükkân ve dükkânların üstünde bir misafirhanenin yapılarak kiraya verilmesi için 2 Temmuz 1890 ile 8 Temmuz 1890 tarihlerinde iki defa Maârif Nezareti'ne talep iletilmiştir. Okulun da çarşıdan uzak başka bir mahalde yapımı tavsiye edilmiştir. Talep uygun görülmüştür. Yalnız 39 dükkân yerine 32 dükkânın yapılması projelendirilmiştir. *BOA. MF. MKT. 120/23; BOA. Y.PR.D.ŞD. (Yıldız Perakende Şûrâ-yı Devlet), 2/12.*

<sup>42</sup> *SNMU (Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye)*, H.1316 (M.1898-1899), s.1179.

<sup>43</sup> Bunlardan birisi 1893 tarihinde açılmış iken diğerleri 1895 tarihinde açılmıştır. *SNMU*, H.1317 (M.1899-1900), s.1380.

<sup>44</sup> *Diyarbakır Sâlnâmeleri 1286-1323 (1869-1905) C.III*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1999, s.177; *SVM (Sâlnâme-i Vilâyet-i Ma'mûratülaziz)*, H.1310 (M.1892/1893), s.77; H.1312 (M.1894/1895), s.220.

<sup>45</sup> *SNMU*, H.1317 (1899-1900), s.1375-1376; H.1319 (1901-1902), s.878-879.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

Yukarıda behsedilen eğitim kurumları dışındaki üst düzey kurumların taşraya ulaşmasının gecikmesinden dolayı mezun sayısının oldukça sınırlı kaldığı ifade edilebilir. Malatya Mülki (Sivil) İdâdîsi, 1900 yılının hemen başında merkezdeki rüşdiyelerden birisinin kapatılarak dönüştürülmesiyle kurulmuştur.<sup>46</sup> Akpınar Mahallesi'nde 350 kuruş kira bedeliyle kiralanan bir evde açılan okulun ilk kadrosunu da kapatılan rüşdiye okulunun öğretmenleri oluşturmuştur.<sup>47</sup> Mevcut okulun depremden zarar görmesi üzerine 400 kuruş kira ile başka bir ev kiralanarak oraya taşınmıştır.<sup>48</sup> Malatya İdâdî Mektebi'nin geç bir tarihte açılmış olması, bu okuldan mezun olan memurların sayısının az olmasının önemli bir sebebidir. Malatya ile bugün aynı coğrafi bölgede bulunan Bitlis'te ilk mülki idâdî mektebi binası 1884-1885 öğretim yılında yapılmış ve kısa bir süre sonra da faaliyetine başlamıştır.<sup>49</sup> Oysa Malatya İdâdî Mektebi'nin bugüne ulaşabilmiş kendine ait bir binası olmamıştır. Daha ziyade evden bozma kiralık binalarda eğitim faaliyetini yürütmüştür. Bitlis için sunulan müstakil binaya sahip olma imkânın Malatya için neden sağlanamadığı ve Malatya İdâdîsi'nin neden daha geç açıldığı konusunda net bir bilgiye ulaşamamıştır. İlerde bu mektep ile ilgili yapılacak daha detaylı çalışmalarla belki bu soruya da cevap bulunacaktır.

Memurların Malatya doğumlu olmalarına rağmen birçok yerleşim biriminde ve değişik okullarda okudukları görülmektedir. Okulların çeşitlenmiş olmasının bir sebebi, babaları da onlar gibi memur olan kişilerin tayin durumundan kaynaklı zorunlu yer değişikliği iken diğer sebebi çalışılan dönemde üst düzey okulların Malatya'da geç açılması ya da bulunmamasıdır. Malatya dışında ençok tercih edilen yer olan İstanbul'a giden memurların burayı Malatya'da olmayan üst düzey okulları okumak için tercih ettikleri ifade edilebilir. Memurların eğitim sürecinde ulaştıkları son durumları tablo 4'te gösterilmiştir:

---

<sup>46</sup> Rüşdiye okulunun idâdiye dönüştürüldüğüne dair en erken tarihli belgeler 2-16 Temmuz 1900 tarihli'dir. Bu belgelerdeki tarihler dikkate alınrsa idâdi bu tarihten önce açılmış olmalıdır. *BOA. MF. MKT.* 891/39; *BOA. MF. MKT.* 525/21.

<sup>47</sup> Okulun ilk kadro çizelgesi için bkz. *BOA. MF. MKT.* 522/47.

<sup>48</sup> *BOA. MF. MKT.* 915/46.

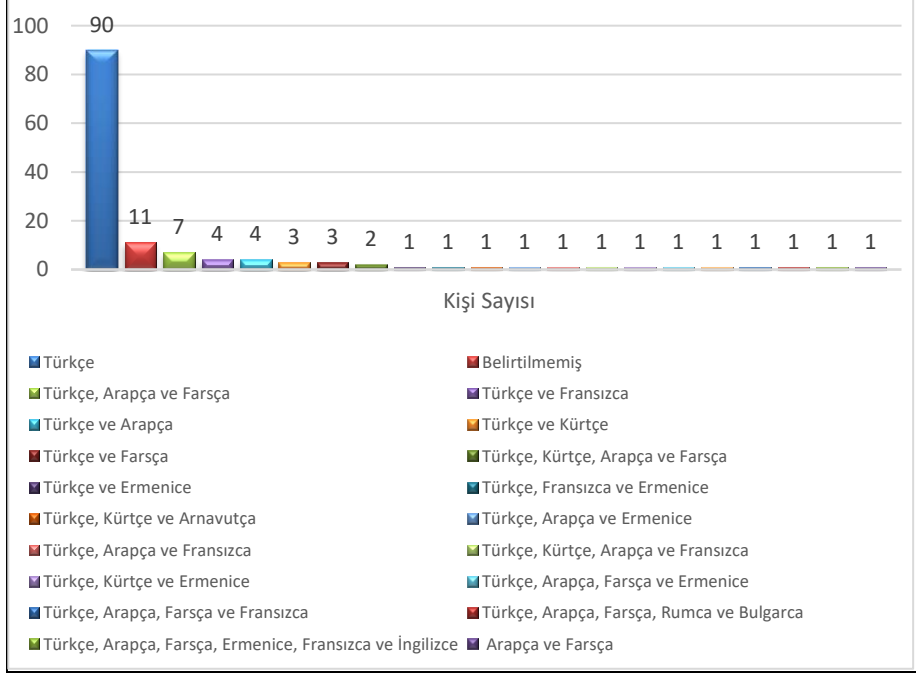
<sup>49</sup> Danyal Tekdal, *Osmanlı Dönemi Bitlis'te Eğitim*, İdealkent Yayınları, Ankara, 2018, 152, 153.

**Tablo 4.**  
Memurların En Son Okuduğu Okullar

Bulunduğu Yer	Rüşdiye				İdâdî							Toplam				
	Sıbyan	İbtidâî	Medrese	Özel Hoca/Baba/Okul	Müllâ	Askerî	Müllâ	Askerî	Hukuk Mektebi	Mülkiye Mektebi	Tabiiye Mektebi		Telgraf Mektebi	Harb Okulu	Okulu Belirtilmemiş	Tahsili Olmayan
Malatya	28	7	23	5	37		8							1	1	110
Hekimhan	1															1
Mardin			1													1
Behisni				1												1
İstanbul			1			1			5	5	1	2	1			16
Konya				1												1
Dersim				1												1
Erzincan				1												1
Mamûretül aziz							1									1
Denizli							1									1
Adana				2		1										3
<b>Toplam</b>	<b>29</b>	<b>7</b>	<b>25</b>	<b>5</b>	<b>43</b>	<b>1</b>	<b>11</b>	<b>0</b>	<b>5</b>	<b>5</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>137</b>

Tablo 4'e göre 137 memurdan 108'inin en son okuduğu okul Malatya merkezdedir. Yani sancak merkezi yoğunlukla eğitim konusunda rağbet görmüştür. Onu, İstanbul'daki üst okullardan mezun olanlar takip etmiştir. Memurların en son okudukları okulların başında rüşdiye (44 kişi ve % 32) ve sıbyan/ibtidâî (36 kişi ve % 26) okulları gelmektedir. Her iki okul mezunu olanların sayısı 80 ve toplam memur sayısına oranı ise % 59'dur. Yaklaşık olarak her 10 memurdan 6'sının memur olmak için asgari düzeyde eğitim alma düzeyinden sonra okula devam etmediği anlaşılmaktadır. Bu netice, okula devam ile ilgili beklentinin, büyük oranda devlet memuru olma hedefi ile paralellik arz ettiğini ortaya koymaktadır. Zira sadece 27 kişi (% 20) daha üst eğitim almak için gayret ortaya koymuştur. Onları, 4.sırada medreselerde okumuş (25 kişi ve % 19) olanlar takip etmiştir. Medresede okuyanlar ise sıbyan ya da ibtidâî mekteplerini bitirmişlerdir. Son olarak 5 kişinin de özel ders alarak eğitim almayı tercih ettiği ifade edilebilir. Memurların bildikleri dillere bakıldığında büyük çoğunluğunun Türkçe okuyup yazabildiği ve dil konusunda bir standardın belirlenmediği grafik 4'ten anlaşılmaktadır. Memurların bildiği diller ile ilgili şöyle bir grafik ortaya çıkmıştır:

**Grafik 4. Memurların Okuyup Yazdığı/Konuştuğu/Aşına Olduğu/Anladığı Diller**



Grafik 4'e bakıldığında en dikkat çekici yerin ilk sütündeki sadece “Türkçe” bilenlerin (% 66) oluşturduğu, ikinci sırada ise “belirtilmemiş” olanların (% 8.2) oluşturduğu görülmektedir. Türkçe için çoğunlukla “okur-yazar ve kitâbet” olarak kayıt oluşturulmuşken, Türkçe dışındaki diğer diller için genellikle “tefhim eder, aşınadır ve tekellüm eder” kaydı düşülmüştür. Türkçe kitâbet etmenin genellikle önşart olarak arandığı ifade edilebilir. Okullarda ve medreselerde öğretilen Arapça ile Farsça'nın temel düzeyde de olsa bilindiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bunların yanında rüşdiye ve daha üst düzey okullarda yabancı dil olarak öğretilen Fransızca'nın da bazı memurlar tarafından bilindiği kayıtlara yansımıştır. Fransızca dışında Rumca, Bulgarca, İngilizce, Ermenice, Arnavutça ve Kürtçe kayıtlarda geçen diğer diller olarak ifade edilebilir. Bildiği diller kısmında herhangi bir bilgi paylaşılmayan 11 kişi dışında 2 kişinin bildiği diller kısmında Türkçe geçmemiştir. Bu veriden yola çıkılarak devlet memurluğu için Türkçe bilmek şartının ya bütün kadrolar için işletilmediği ya da kayda geçen kişinin bu detayı yazmadığı tespiti yapılabilir. Memurların kayıtlarına yansımış dillerin sayısına göre ise şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

**Tablo 5.**

Kayda Geçen Dil Sayısına Göre Memur Sayısı Dağılımı

S.No	Dil Sayısı	Kişi Sayısı
1	Bir Dil	90
2	İki Dil	16
3	Üç Dil	13
4	Dört Dil	5
5	Beş Dil	1
6	Altı Dil	1
7	Belirtilmemiş	11
<b>Toplam</b>		<b>137</b>

Tablo 5'e göre sayısal olarak memurların büyük bir kısmının sadece 1 dile (Türkçe ve % 66) vakıf oldukları ifade edilebilir. Bununla beraber 5 ve 6 dil ile ilgili bilgi sahibi olanların sayısal olarak azınlıkta kalmasına rağmen dil konusunda kabiliyetli oldukları da görülmektedir. II. Abdülhamid döneminde vilayetlerin büyük bir kısmı ile büyük sancak merkezlerde matbaaların kurulması ve vilayet gazetelerinin çıkarılması hızlanmıştır. Böylece taşrada bir yandan gazete basımı yapılırken öte taraftan kitap veya risale yazabilenlerin bastırabilmesi için olanak sağlanmıştır. Sağlanan imkânların bir neticesi olarak incelenen memurların içinde eser veren kişilere de tesadüf edilmiştir. Mahmud Bedri Efendi'nin "Veliahd veya Mahkeme-i İstikbâl" ve "Mütegallibe" ile Ahmed Tevfik Efendi'nin "Minhâc-ı Hakikat" isimli risaleleri yazdığı kayıtlara yansımıştır.<sup>50</sup>

### 2.3.Memurların Görev Durumları ve Diğer Sorumlulukları

Osmanlı Devleti'nde memurların göreve başlarken yemin etmesi teamüldendi. Söz konusu uygulama çoğunlukla uygulanmamakla beraber uygulamaya tâbi tutulmuş memurlar da mevcuttur. Memurlar için kaleme alınan raporlarda "...emr-i tahlîfinin icrâsı vilâyet-i mezbûre defterdârlığına tebliğ olunduğuna dâir..." denilerek yemin etme usulünün yerine getirilmesi için ödemeye yetkili kuruma bunun takibi işi de havâle edilmiştir.<sup>51</sup> Hakkında yemin töreni icrâ edilmiş olanlar için ise "emr-i tahlîfi icrâ olunarak îfa-yı vazîfeye mübâşeret ettirilmiştir." denilmiştir.<sup>52</sup> Zira bu dönemde memurlardan alınan

<sup>50</sup> BOA. DH.SAİD.d.. 44/247; 177/97.

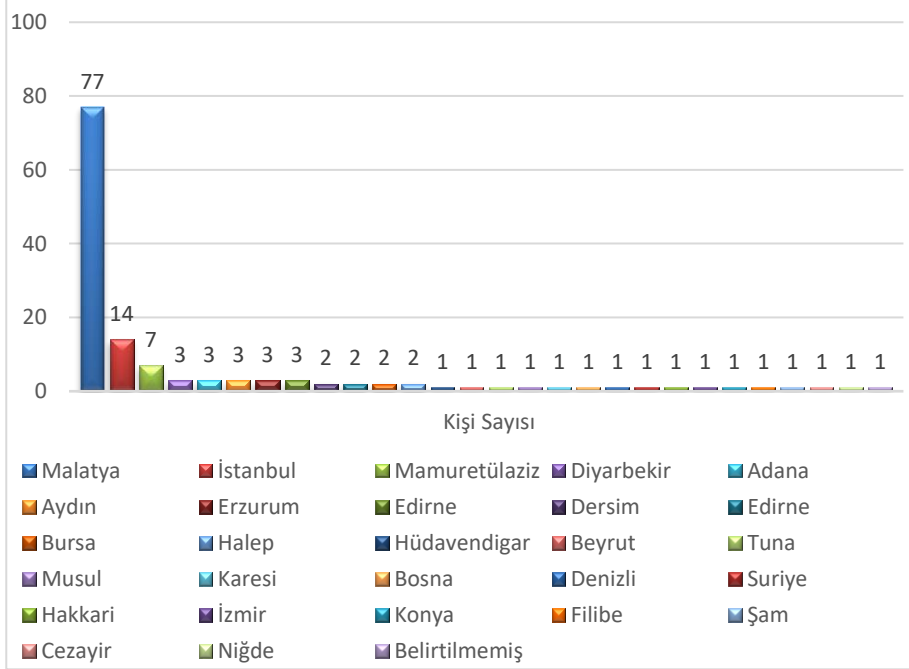
<sup>51</sup> BOA. DH.SAİD.d.. 145/130.

<sup>52</sup> BOA. DH.SAİD.d.. 178/13.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

yemin ile sultana ve devlete olan bağıllığın arttırılması amaçlanmıştır. Malatya'daki 137 memurdan 9'unun göreve başlarken yemin ettiği ve 4'nün ise yemin ettirilmesinin sağlanması hususunda gereğinin yapılmasının istendiği kayıtlara yansımıştır. Orana bakıldığında oldukça düşük olduğu görülmektedir. Kanaatimizce memurların yemin edip etmeme işi yetkili amirlerin insiyatifine bırakılmıştır. Bu konuda sıkı bir takip olmuş olsaydı, yemin etmiş memur sayısının bir hayli fazla olması gerekirdi. Memurların büyük bir kısmının doğduğu topraklarda görev icrâ ettiği, geriye kalan kısmının ise buranın dışında çalıştığı grafik 5'ten anlaşılmaktadır. Buna göre memurların ilk görev yaptıkları yerler ile ilgili şöyle bir grafik halinde şöyle gösterilebilir:

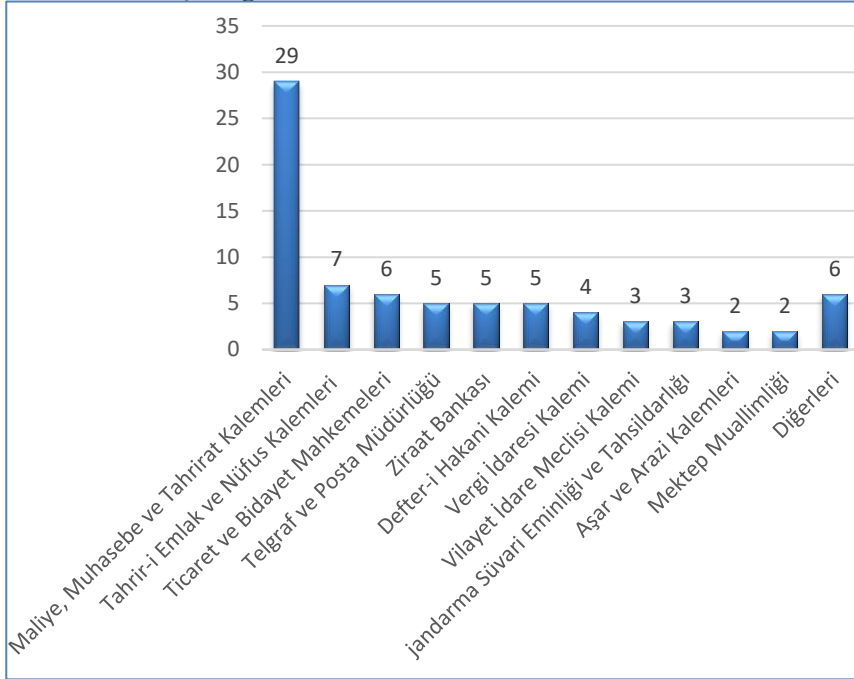
**Grafik 5. Memurların İlk Göreve Başladıkları Yerleşim Birimi İsimleri**



Grafik 5'e göre Malatya doğumlu memurların ilk göreve başlama yeri büyük oranda (77 kişi ve % 56) yine Malatya sancağı ve kazaları olmuştur. Malatya dışında en çok memurun göreve başladığı diğer yerleşim birimleri ise sırasıyla İstanbul (14 kişi ve % 10) ve Ma'mûretülaziz vilayeti (7 kişi ve % 5) olmuştur. Grafikteki verilerden hareketle, Malatya dışında göreve başlayan memurların Osmanlı Devleti'nin hemen her coğrafyasına yayıldığı ifade

edilebilir. Memurların göreve başladığı yerler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti'nin taşrada had safhaya ulaşmış memur ihtiyacını yerinden karşılamaya yönelik çabalarının neticeye ulaştığı grafik 5'ten anlaşılmaktadır. Malatya gibi merkezden uzak ve kış şartlarının ağır olduğu bir yerleşim birimine, uzak yerlerden memurların gelip uzun süre kalması düşük bir ihtimal idi. Durum böyleyken burada doğan ve çoğunlukla buradaki okullardan mezun olan memurların yerinde istihdâmları, sürdürülebilir bir kamu hizmeti için ciddi bir adım olarak görülebilir. Memurların ilk göreve başladıkları kurumlar bazında da bazı istatistik verilere ulaşılabilir. Söz konusu veriler grafik halinde şöyle gösterilebilir:

**Grafik 6. Malatya Sancağı ve Kazalarında Göreve Başlayan 77 Memurun İlk Göreve Başladığı Kurumlar**



Memurların göreve başladıkları kurumlar farklı da olsa çoğunlukla buraların “kalem” denilen kayıt kısmında işe başlatıldığı anlaşılmaktadır. Bundan hareketle dönem içinde vilayet sathındaki okulların daha ziyade kalem işini icrâ edecek devlet memuru yetiştirme amacına hizmet ettikleri grafik 6’da görülmektedir. Grafik 6’ya göre memurların ilk göreve başladıkları yerin başında Maliye, Muhasebe ve Tahrirat Kalemlerinin geldiği görülmektedir. Onları ise

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

Tahrir-i Emlak ve Nüfus Kalemleri ile Ticaret ve Bidatyet Mahkemeleri takip etmektedir. Yoğunluğun yaşandığı ilk üç sütunun ilki ve en fazla memurun bulunduğu kısım gelir ve giderlerin kayıt altına alındığı kurumlardır. İkinci sıradaki emlak ve nüfus kayıt iş ve işlemlerinin yapıldığı kısmı yargılama ve ticari anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulduğu mahkemeler izlemiştir. Dördüncü sütunda yer alan Posta ve Telgraf Müdürlüğü bünyesindeki kişiler, vilayet sathında sayıları oldukça artan telgraf merkezlerinde istihdâm edilmek üzere ihtiyaç duyulan muhabere memurlarıdır. Son sütunda “diğerleri” olarak paylaşılan kısımda ise Nahiye Müdürlüğü, Müfredat Kitabeti, Zabtiye Çavuşluğu, Reji Müdürlüğü, Deavi Meclisi Kitabeti ve Umumi Muavinlik Kalemleri kastedilmektedir.

İncelenen memur kayıtları içinde emekliliği hakkında bilgi verilen üç kişi bulunmaktadır. Hakkında bilgi paylaşılan kişilerin ma‘zûlen<sup>53</sup> emekli edildikleri kaydedilmiştir. Bunlar 51 yaşında 187 kuruş maaşla emekli olan Mehmed Zeki Efendi<sup>54</sup>, 43 yaşında 133 kuruş maaşla emekli olan Hacı Abdülvahab Azmi Efendi<sup>55</sup> ve 38 yaşında 416 kuruş maaşla emekli olan İbrahim Necmeddin Efendi’dir.<sup>56</sup> Emekli oldukları yaş dikkate alındığında memurların emeklilik için belli bir yaş şartına takılmadığı anlaşılmaktadır. Burada kanaatimizce dikkate alınan husus, yeterli sayıda personel bulunup bulunmadığıdır. Personel tedariki konusunda sıkıntı yaşanmayacaksa ve memur muayyen hizmet süresini doldurmuşsa emeklilik işlemleri başlatılabilmiştir.

Memurların yaptıkları görevlerde çok uzun zaman geçirmedeği anlaşılmaktadır. Özellikle aynı yerleşim biriminde ve aynı kurumda istikrarlı bir sürecin yaşanmadığı ifade edilebilir. Zira memurların görev yerleri ile ilgili yapılan incelemede sıklıkla yer değişikliğinin yaşandığı tespit edilmiştir. Memurların görevden ayrılışının en yaygın yolu istifa şeklinde cereyan etmiştir. İncelenen kayıtlarda memurların büyük bir kısmının mesleki hayatlarında en az bir kere istifa ettiği ya da “müstafi” denilen istifa edilmiş sayıldığı kaydedilmiştir. İstifa eden memurlar bir süre açıkta kaldıktan sonra başka kurumlarda tekrar işe alınmışlardır. İstifa etmesinin üzerinden henüz fazla bir süre geçmemesine rağmen memurların tekrar istihdâm edilmelerinin altında yatan sebeplerin başında yetişmiş memur sayısının azlığı gelmiştir. Memurların büyük bir

---

<sup>53</sup> Ma‘zûl, azl edilmiş, işten çıkarılmış anlamına gelmektedir. Ma‘zûlen emeklilik ise memurun iradesi dışında alınan bir karar gereği işine son verilerek bir miktar maaş bağlanmasıdır. Bu şartlarda emekli olanlar ilerde ihtiyaç duyulursa tekrar memuriyete alınabiliyordu. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 683.

<sup>54</sup> *BOA. DH.SAİD.d.* 193/82.

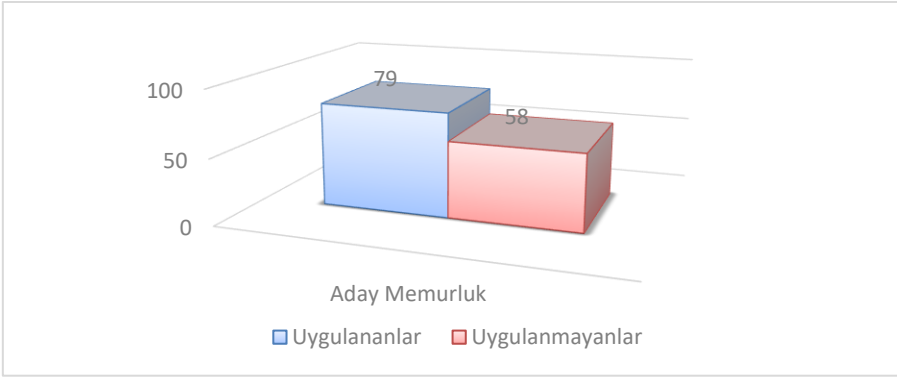
<sup>55</sup> *BOA. DH.SAİD.d.* 191/98.

<sup>56</sup> *BOA. DH.SAİD.d.* 81/115.

kısımının olağan bir şekilde yer değiştirdiği tespit edilmesine karşın bir kısmının da soruşturma ile başka yerlere gönderildiği görülmektedir. Olağan yer değişikliğinin bir yolu tayin talebinin olumlu karşılanması şeklinde olurken bir başka yolu da becayiş denilen memurların karşılıklı yer değiştirmesi ile mümkün olmuştur.<sup>57</sup>

Memurluk mesleğinde usta-çırak ilişkisine benzer bir durum söz konusudur. Mesleğin gerektirdiği donanıma sahip olabilmek için belli bir süre çabalamak ve meslekte ileri bir düzeye gelmiş deneyimli memurlardan işin inceliklerini öğrenmek gerekirdi. Zira eğitim aldıkları okullarda doğrudan memurluk ile ilgili bilgi sahibi olmamalarından dolayı, yapacakları işin hem teori hem de pratiğini birlikte almak durumunda kalmışlardır. İstihdâm edilen memurların aday memurluk diye tanımlanabilecek “mülâzemet”<sup>58</sup> denilen bir stajerlik aşaması vardır ki bu dönemde genellikle onlara ücret ödenmemiştir. Mülâzemet süreci, ilerde yapacakları meslek ile ilgili deneyim edinmeleri ve devlet kademesinde çalışmanın esaslarını öğrenmeleri açısından önemli görülmüştür. Çalışmaya konu olan 137 memurun mülâzemet durumu grafik 7’de gösterilmiştir:

**Grafik 7. Memurların Mülâzemet Durumu**



Grafik 7’e bakıldığında memurların büyük bir kısmının (79 kişi ve % 58) mülâzemet sürecinden geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu sürece, 10 ile 37 yaş aralığındaki memurlar dâhil edilmişlerdir. Mülâzemet süresi her memur için aynı şekilde işletilmemiştir. Bu uygulamaya tâbi tutulan 75 memur 1 defa, 4 memur

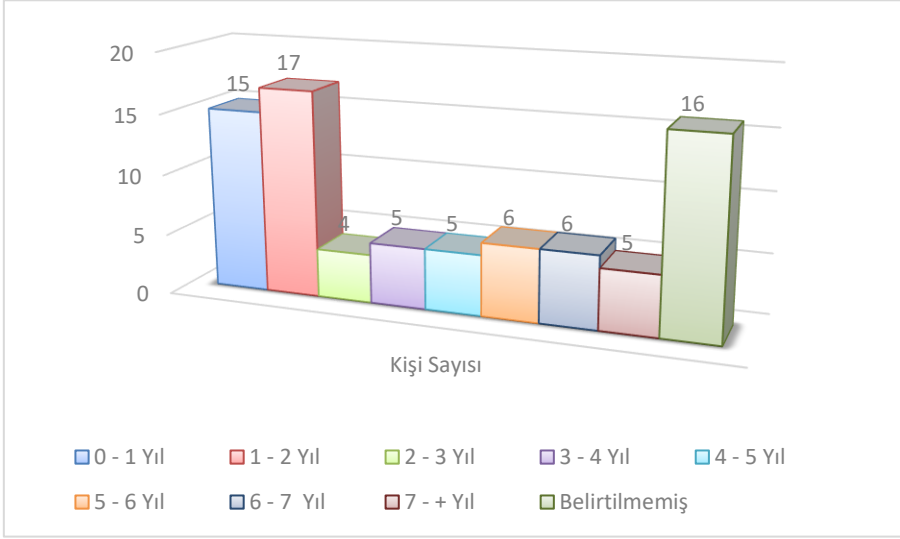
<sup>57</sup> Memurların içerisinde becayiş yoluyla yer değiştiren 18 kişi tespit edilmiştir.

<sup>58</sup> Bir işle devamlı meşgul olma, gidip gelme, maaşsız staj yapmak. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.840.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

ise 2 defa bu süreçten geçmiştir<sup>59</sup>. Bahse konu olan süre 1 ay ile 14 yıl arasında değişmiştir.<sup>60</sup> Memurların bu aşamada geçirdikleri süre, yerel düzeyde kurumların ihtiyaç durumları, memur adayının başlama yaşı ve istihdam etmek istedikleri memura ödenecek maaşın karşılığının tedarikine göre değişiklik arz etmiştir. Aday memurluk sürecinden geçen 79 memur için uygulanan adaylık süresi ile ilgili grafik aşağıdadır.

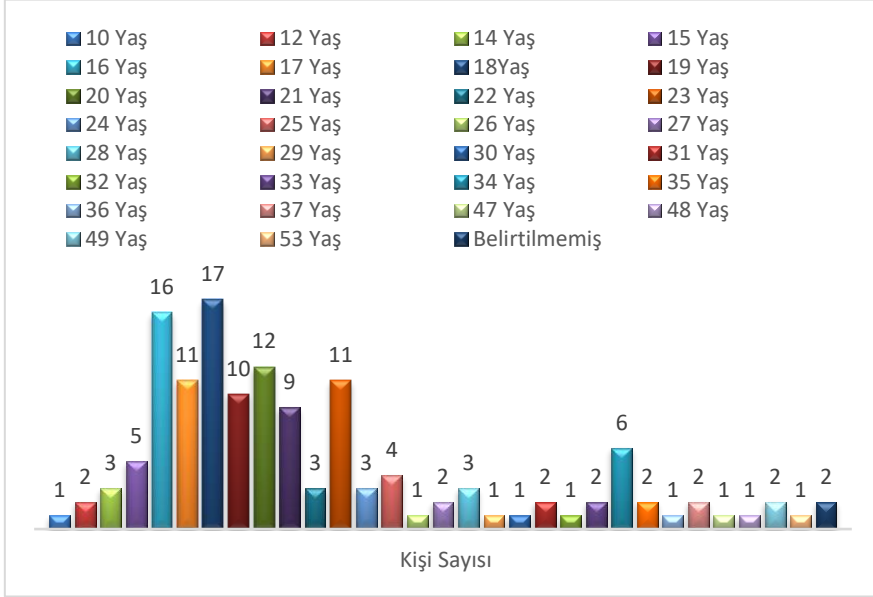
**Grafik 8. Memurların Mülâzemet Süresi**



Grafik 8'e göre adaylık süresi 1 ile 2 yıl arasında yoğunlaşmıştır. Bununla beraber mülâzemet süresi 7 yıldan fazla süren örneklerin olması da ilgi çekicidir. Zira bu kadar süre ya ücretsiz ya da çok az bir ücret karşılığında görev icrâ etmek her memurun katlanabileceği bir durum değildir. Çoğunlukla bundan başka seçeneği olmayan kişilerin yapmak zorunda kaldığı bir sonuç olabilir. Memurlar kaç yaşında mesleğe başarlardı sorusuna cevap olması bakımından mesleğe giriş yaşı ile ilgili veriler grafik 9'da gösterilmiştir.

<sup>59</sup> Mülâzemet aşamasına 2 defa tabi olan kişiler Mahmud Ferid Efendi, Mahmud Haki Efendi, Mehmed Emin Efendi ile Mustafa Kamil Efendi'dir. *BOA. DH.SAİD.d.*. 60/238; 160/213; 129/47; 72/223.

<sup>60</sup> Bahse konu olan 79 memur içerisinde en kısa mülâzemet süresi geçirmiş olan Osman Nuri Efendi ve en uzun süre bu konumda çalışmış olan Bekir Sıdkı Efendi dikkat çekmektedir. Bekir Sıdkı Efendi'nin 10 yaşında mesleğe başlamış olması ve genellikle 20 yaşından sonra asaletlerin tasdik olması, doğal olarak bu yaşa kadar beklemesine sebep olmuş olabilir. *BOA. DH.SAİD.d.*. 145/130; 116/05.

**Grafik 9. Memurların Göreve Başlama Yaşı**

Grafik 9'a bakıldığında standart bir göreve başlama yaşının olmadığı anlaşılmaktadır. Memurların göreve başlama yaşının daha ziyade 23 yaş ve altında olduğu (99 kişi ve % 72) görülmektedir. Bununla beraber Bekir Sıdkı Efendi'nin 10 yaşında göreve başlamış olması bu işin çok küçük yaşlardan itibaren de başlatılabildiği sonucunu ortaya koymaktadır.<sup>61</sup> Çok küçük yaşlarda göreve başlanılabildiği gibi ileri yaşlarda da işe girilebileceği 53 yaşında bu sürece dâhil olan Hacı Ali Necib Efendi'nin göreve başlatılmasından anlaşılmaktadır.<sup>62</sup> Memurluğa başlama yaşındaki çeşitlilik, dönem içindeki memur ihtiyacının karşılanmasındaki sıkıntıları da açığa çıkarmıştır. Sayısal anlamda ihtiyaçtan daha fazla memur adayı yetiştirilmediğinden dolayı belli bir yaş standardı aranmamıştır. Buna sebep olarak, yetişmiş insan gücünün çok kısıtlı olduğu Malatya'da imkânlar ölçüsünde ve zaruretin bir neticesi olarak istihdâm oluşturulmaya çalışılması gösterilebilir.

Memurlar bazen mesleğe girerken bazen de mesleğinin ilerleyen zaman dilimlerinde askere alınmışlardır. Memurlar askerlik görevini icrâ ederken maaşının yarısını yerine vakalet eden kişiye vermek kaydıyla maaş almaya devam etmişlerdir. Askerlik süresi değişkenlik arz etmiştir. Zira askere gidip burada

<sup>61</sup> BOA. DH.SAİD.d.. 145/130.

<sup>62</sup> BOA. DH.SAİD.d.. 55/232.

kalmayı ve rütbe alarak bundan sonraki yaşantısını asker olarak sürdürmeyi tercih edenler olduğu gibi asker olarak başlayıp polisliğe geçiş yapanlar da kayıtlara yansımıştır.<sup>63</sup> Kayıtlardaki bilgilere bakıldığında memurlar için belirlenmiş ortalama bir askerlik süresinin işletilmediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber askerlik yapan memurların 2 yıl 7 ay ile 10 yıl arasında bu görevi icrâ ettiği tespit edilmiştir.<sup>64</sup> Memurlar için bu şekilde uygulanan askerlik süresi, memur olmayan diğer Osmanlı vatandaşları için ise 24 yılı kapsayan uzun bir hizmet süresi demektir. 20 yaşında askere alınan vatandaşlar 4 yıllık bir etkin askerlik (muvazzaf) görevini tamamladıktan sonra 2 yıllık etkin yedek grubu (ihtiyat) kısmına geçerlerdi. Buradaki görevi icrâ ettikten sonra da etkin olmayan yedek gruba (redif) dâhil edilip, burada da 14 yıl hizmet yürüttükten sonra son olarak bölgesel askerler (mustahfiz) statüsünde 4 yıl bulunur ve böylece askerlik yükümlülüğünü tamamlarlardı.<sup>65</sup>

Malatya'daki memurların bir kısmının ilerleyen süreçte Osmanlı Mebusan Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olarak gittikleri görülmektedir. Bahse konu olan kişiler sicil kaydında ilk Meclis-i Meb'usan'a Mardin mebusu olarak gittiği zikrolunan Mehmed Said Efendi ve Malatya mebusu olarak seçilen Mehmed Tevfik Efendi'dir.<sup>66</sup> Lütfullah Lütfi Nuri Efendi ise TBMM'ye I.Dönem Malatya Milletvekili olarak 13 Mayıs 1920'de seçilmiştir.<sup>67</sup>

#### 2.4. Memurların Maaş Miktarı ve Yaşam Standartları

Memurlar yaptıkları görevin niteliğine göre belli bir ücret almışlardır. Aldıkları aylık ücret meslekteki kıdemlerine paralel olarak artış göstermiştir. Aynı işi yapan memurlar aynı zaman diliminde göreve başlamadıklarından dolayı aynı maaşı alamamışlardır. Görevin çeşitliliğine paralel olarak oldukça farklı ücretlerin alındığı anlaşılmaktadır. Memurların aldığı ücreti belirleyen bir diğer husus ise vilayetlerin tasnif edildiği sınıftır. Vilayetler birinci, ikinci ve üçüncü derece olarak ayrı statülere ayrılmış olduğundan burada görev yapan validen en

<sup>63</sup> Mahmud Bedri Efendi ile Hacı Ömer Avni Efendi nefer olarak başladıkları askerliği mülazım-ı evvel rütbesiyle sürdürmüşlerdir. Mehmed Zekai Efendi, asker olarak başladığı süreci polis olarak devam ettirmiştir. *BOA. DH. SAİD.* 04/373; 177/97; 173/186.

<sup>64</sup> Ahmed Mansur Efendi 2 yıl 7 ay askerlik yapmışken Mehmed Said Bey 10 yıl askerlik yapmıştır. *BOA. DH.SAİD.d.* 184/213.; 192/189.

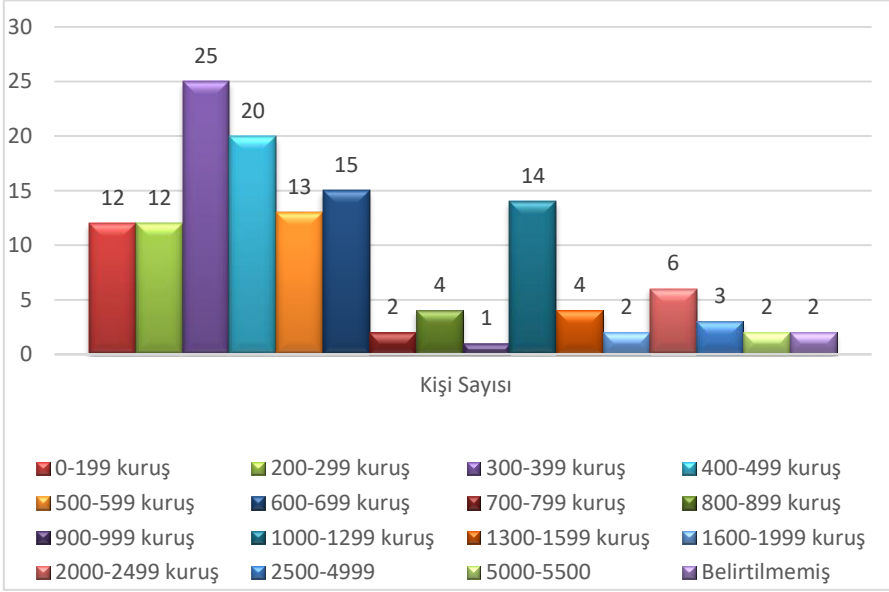
<sup>65</sup> Bahse konu olan askerlik uygulaması, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulanmıştır. Karpat, *a.g.e.*, s. 36.

<sup>66</sup> *BOA. DH.SAİD.d.* 192/189; 76/21.

<sup>67</sup> Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem 1919-1923)*, C.III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.731-732.

aşağıdaki memura kadar alınan maaşlar da farklılık arz etmiştir.<sup>68</sup> Memurların aynı görevle farklı vilayetlerde farklı maaş almasının temel sebebi bu uygulamadır. Malatya doğumlu memurların tamamını kapsayan ve onların mesleğinin en kıdemli döneminde aldığı son maaşlarını grafik 10’da verilmiştir:

**Grafik 10. Memurların En Kıdemli Dönemindeki Maaş Durumu**



Grafik 10’dan da anlaşıldığı üzere maaş oranları ile kişi sayısı arasında ters orantı vardır. Maaş oranı artıka kişi sayısında azalma meydana gelmiştir. 97 kişinin aldığı maaşlar 100-699 kuruş bandında yoğunlaşırken, 38 kişi ise 700-5.500 kuruş arasında maaş almıştır. En düşük maaşı 80 kuruş maaş ile Mehmed Faik Efendi ve Hacı Hasan Tahsin Efendi alırken en yüksek maaşı ise 5.400 kuruş ile Emniyet Sandığı Fürûht Memuriyetine tayin edilen Sunullah Galip Efendi almıştır.<sup>69</sup>

Memur maaşlarının alım gücü açısından nereye tekabül edebileceği sorusuna cevap olması amacıyla çalışılan dönemde kuruşun günümüzdeki karşılığını bilmekte fayda vardır. 1 kuruş, 1879’da 8.12 tl, 1900’da 9.66 tl’ye

<sup>68</sup> Birinci derece valilik bölgesindeki valiler 20.000 kuruş, ikinci derece valilik bölgesinde 17.000 kuruş ve son olarak üçüncü derece valilik bölgesinde ise 15.000 kuruş aylık maaş almışlardır. Abdülhamit Kırmızı, *Abdülhamid’in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik Yayınları, İstanbul 2007, s.209.

<sup>69</sup> *DH.SAİD.d.*. 82/104; 39/50; 81/61.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

tekabül etmektedir.<sup>70</sup> Bu hesaba göre 100 kuruş maaş alan bir memur günümüzde ortalama 800 ile 960 tl arasında bir maaş almıştır. Yukarıda izah edildiği üzere Malatya İdâdîsi için okul yapılabilecek büyüklükteki bir evin aylık kirası 400 kuruş olarak kayıtlara geçmiştir. Bir memur ailesi için daha küçük bir hanenin de yetebileceği dikkate alındığında daha düşük bir kira bedeli karşılığında da ev tutulabileceği söylenebilir. Memur maaşları arasında ciddi bir fark olmakla beraber büyük bir çoğunluğun (% 71) 100-699 kuruş arasında maaş aldığı varsayıldığında Malatya yerelinde alınan maaşların ortalama bir ailenin geçimini sağlayabileceği oranlarda olduğunu ifade etmek mümkündür. Memur maaşlarının Malatya yerelindeki alım gücünün, memur çocukları ile birlikte diğer meslek erbabının çocuklarının da bu mesleğe ilgisini artırdığı söylenebilir. Bu sonuçtan hareketle Malatya’da memurluk yapmanın toplum nazarında cazip görüldüğü ifade edilebilir.

## 2.5. Memurların Ödül, Terfi ve Ceza Durumları

Memurlar işe girişlerini takip eden süreç içerisinde hizmet süreleri arttıkça hem maaş olarak daha iyi bir gelire doğru ilerlemişler hem de taltif/rütbe alarak ödüllendirilmişlerdir. Bu kapsamda onlara tevdi edilen rütbe, nişân ve madalyalar da kayıtlara yansımıştır. İncelenen sicillerden rütbe, madalya, nişân, pâyve ve takdirname alan memurlar ile ilgili tablo 6 ortaya çıkmıştır.

Tablo 6’ya bakıldığında 137 memurdan sadece 29’unun ödüllendirildiği görülmektedir. Memurlardan sadece % 21’nin ödüllendirildiği bu tabloya bakılırsa ödüllendirilmek için aranan şartların ağır olduğu ifade edilebilir. Toplamda 29 rütbe, 12 madalya, 8 nişân, 1 pâyve ve 1 de takdirname verilmiştir. Rütbelerin içinde ise en fazla “rütbe-i sâlise”nin verildiği anlaşılmaktadır. 51 ödül 29 kişiye pay edilmiştir. Ahmed Tevfik Efendi, Mehmed Cemil Efendi ve Mehmed Zekai Efendi toplam 5’er ödüllendirme ile en fazla taltif edilmiş kişilerdir. Ödüllendirme sayısındaki farklılık memurun hem meslekteki statüsü hem de meslekteki kıdemine göre şekillenmiştir. Yüksek rütbe/mevkilerde bulunan bir memur, daha alt düzeydeki memura göre ödüllendirmeye daha yakındır. Mesleki deneyimi henüz çok az olan bir memurun birden fazla ödül almış olma olasılığı oldukça düşük hatta imkânsızdır.

---

<sup>70</sup> Tevfik Güran, *Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler (1841-1918)*, Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, s.179.

**Tablo 6.**

Rütbe, Nişân, Madalya ve Pâye Alan Memurlar

Memurun İsmi	Rütbe					Madalya				Nişân		Mahreç Kuds-i Takdirname	Toplam	
	Rütbe-i Sâniye	Rütbe-i Sâlise	Rütbe-i Râbia	Rütbe-i Hâmis	Hicâz Demiryolu	Yunan	Tahlisiye	Liyakat	İftihar	Mecidi	Âlf-i Osmani			
Abdullah Kazım Efendi	X												1	
Abdülbaki Efendi					X					X			2	
Ahmed Cemal Efendi					X								1	
Ahmed Cemal Efendi					X								1	
Ahmed Hamid Efendi			X										1	
Ahmed Şevki Efendi			X										1	
Ahmed Tevfik Efendi	X	X	X	X	X								5	
Bekir Efendi					X								1	
Burhaneddin Efendi		X											1	
Hacı Osman Ramiz Efendi	X	X								X			3	
Hacı Ömer Avni Efendi		X											1	
İbrahim Hakkı Efendi												X	1	
İbrahim Talat Efendi		X								X			2	
İbrahim Zihni Efendi		X											1	
İzzet Bey			X										1	
Mehmed Atıf Efendi	X												1	
Mehmed Cemil Efendi					X	X	X	X	X				5	
Mehmed Efendi										X			1	
Mehmed Efendi		X											1	
Mehmed Emin Efendi	X	X											2	
Mehmed Emin Efendi		X											1	
Mehmed Reşid Efendi		X											1	
Mehmed Şevki Efendi		X											1	
Mehmed Tevfik Efendi												X	1	
Mehmed Zekai Efendi						X	X	X		X	X		5	
Mustafa Kamil Efendi	X	X	X										3	
Osman Nuri Efendi		X	X										2	
Osman Remzi Efendi			X										1	
Sun'ullah Galib Efendi	X	X									X		3	
<b>Toplam</b>	<b>6</b>	<b>15</b>	<b>7</b>	<b>1</b>	<b>6</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>6</b>	<b>2</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>51</b>

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

Memurlardan görevi ile ilgili herhangi bir ihmali olanlar ile kasıtlı olarak görevini kötüye kullananlar cezalandırılmıştır. Adli makamların memuru suçlu bulunması halinde ise kendisine verilen ceza miktarına göre göreve devam edip etmeyeceğine karar verilmiştir. Genellikle bir yıl ve üstü hapis cezası almış ise kişi, hem memuriyetten atılır hem de bir daha memur olmasına izin verilmezdi.<sup>71</sup> Aslına bakılırsa bugünkü memurların yargılama safhasının büyük oranda hâlâ bu şekilde sürdürüldüğü ifade edilebilir.<sup>72</sup> İdarî soruşturmalar neticesinde memurun ihmali veya suçu nispetinde hafiften ağıra doğru birçok ceza çeşidi uygulanmıştır. En hafif ceza uyarı olurken en ağırı ise meslekten çıkarma olarak uygulanmıştır. Bu kapsamda hakkında soruşturma açılan memurlara bakıldığında tablo 7 ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7'e göre 137 memurdan 29'u soruşturma geçirmiş ve değişik cezalarla yüzleşmiştir. Dönem içerisinde oldukça yaygınlaşan memurları şikâyet etme hadiselerine rağmen memurlardan sadece % 21'nin çeşitli cezalara maruz kalması, bir yönüyle devletin memuruna sahip çıktığı öteki yönüyle şikâyetlerin mesnetsiz olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Verilen cezaların içinde en fazla görevden alınmanın uygulandığı görülmektedir. Görevden alınan kişilere bu cezanın uygulanmasının değişik nedenleri zikrolunmuştur. Hakkında şikâyet ile azl edilenler olmakla birlikte çoğunlukla görevi ile ilgili ihmâl, kötüye kullanma, rüşvet alma, kötü ahlak sahibi olma ve kötü davranışlarda bulunma veya mağduriyete sebep olmaktan kaynaklı bir ceza süreci işlemiştir. Bu cezayı alan kişiler ayrıca adli bir süreç geçirmemiş ve buradan memuriyetine engel bir ceza almamışsa belli bir süre açıkta bekledikten sonra tekrar devlet hizmetine alınmıştır. Yani bahse konu olan azil, geçici görevden çıkarmak gibi bir cezaya tekabül etmiştir.

---

<sup>71</sup> Devlet memurlarının, memurluk görevinin sona ermesine sebebiyet verecek olan mahkûmiyet süresi 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 48.maddesinde aynı şekilde 1 yıl olarak düzenlenmiştir. Resmi Gazete, 23.07.1965/12056.

<sup>72</sup> Osmanlı Devleti'nde 1872 yılında kabul edilen *Memurin Muhakematına Dâir Nizamname* ve 1913 yılında kabul edilen *Memurin Muhakematı Hakkında Kanun-u Muvakkat* ile memurların yargı safhası oldukça detaylandırılmıştır. Söz konusu olan son düzenleme, 2.12.1999 tarih ve 23896 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan *4483 No'lu Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanuna* kadar Cumhuriyet Döneminde de yürürlükte kalmıştır. Ali Akyıldız, "Memur Yargılamaında İdarî Süreç", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Ankara 2001, s. 1-64.

**Tablo 7.**  
Soruşturma Geçirmiş ve Çeşitli Cezalar Almış Memurlar

Memurun İsmi	Uygulanan Ceza Çeşidi				
	Azl Edilme	Maaştan Bir Aylık Kesme	Sedece Soruşturma	Sürgün	Hapis
Abdullah Ragıb Efendi	X				
Abdurrahman Sabit İzzet Efendi			X		
Ahmed Hamid Efendi	X				
Ahmed Hamid Efendi	X				
Ali Avni Efendi	X				
Ali Rıza Efendi	X				
Ahmed Turan Efendi	X				
Feyzullah Efendi			X		
Fikri Efendi			X		
Hacı Abdülvahab Azmi Efendi	X				
Hacı Ali Necib Efendi	X				
Hacı Hasan Efendizade İbrahim	X				
Hasan Tahsin Efendi	X				
Hüseyin Hüsnü Efendi	X				
İbrahim Nizami Efendi		X			
İbrahim Sırrı Efendi	X				
İbrahim Şevki Efendi			X		
İbrahim Talat Efendi			X		
Mahmud Bedri Efendi				X	
Mehmed Arif Efendi	X				
Mehmed Beşir Efendi	X				
Mehmed Cemil Efendi					X
Mehmed Emin Efendi	X				
Mehmed Şevki Efendi	X				
Mehmed Tevfik Efendi	X				
Mehmed Zeki Efendi	X				
Mustafa Fazlı Efendi	X				
Mustafa Kamil Efendi	X				
Mustafa Kamil Efendi	X				
<b>Toplam</b>	<b>21</b>	<b>1</b>	<b>5</b>	<b>1</b>	<b>1</b>

## SONUÇ

Osmanlı bürokrasisindeki kurumsallaşma, Tanzimat ile başlamış fakat asıl olgunluk ve gelişimini II. Abdülhamid döneminde yaşamıştır. Söz konusu dönem, memur kayıt işlerinin düzene girmesi için birçok devlet kurumunun açıldığı ve bu vesile ile memurların terfi, tayin ve emeklilik işlemlerinin düzene

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

sokulduğu bir zaman dilimi olmuştur. İdari anlamda yapılan reformların bir gereği olarak yeni kurumlar ihdas edilmiş ve buralara yeni memurlar tayin edilmiştir. Merkez teşkilatında işlerin düzene girmesini müteakip taşradaki kurumların ihtiyaçları için ciddi bir memur istihdamı da sağlanmıştır. Böylece sayısal olarak büyük rakamlara ulaşmış olan memurlar ile ilgili yeni kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan kanuni düzenlemelerden birisi de her memur için sicil raporu tutulmasının zorunlu hale getirilmesidir. Osmanlı Devleti'nin merkezileşme politikasının bir gereği olarak tuttuğu kayıtların ihtiva ettiği bilgilere bakıldığında, memurların özlük bilgilerinin olabildiğince detaylı kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır. Çünkü devlet, kendisine hizmet eden memurların sadakatinden emin olmak istemiştir. Nihayetinde belli kadrolara tayin yapılacağı zaman, memurun atama sürecini de etkileyebilecek olan önceki hizmetlerindeki başarıları ya da başarısızlıkları, atanacağı kadro ile ilgili talep yazısında muhakkak dile getirilmiştir. Böylece paylaşılan bilgiler sayesinde, merkezdeki atamaya yetkili makamların memur atama sürecinde daha doğru ve adil karar vermesi de sağlanmıştır.

Osmanlı taşra memuru profilini Malatya doğumlu memurlar üzerinden ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmada dönemin ruhuna uygun olarak memurların doğum yerinden aldıkları eğitime, mesleğe giriş şekline, aldığı maaşa, işe başlama yaşından emekliliğine, aldığı ödülünden geçirdiği soruşturmalara, babasının mesleki ve dini vaziyetinden kendisinin dini yönüne kadar birçok konuda değerlendirme yapılmıştır. Buna göre diğer Osmanlı taşra sancakları ile benzer özellikler taşıyan Malatya sancağında doğmuş memurların ilk eğitim aldıkları ve doğal olarak ilk göreve başladıkları yer de büyük oranda burası olmuştur. Böylece taşrada açılan okullar ile İstanbul'un yükü hafifletilmiş ve ihtiyaç duyulan memurların eğitilmesi meselesi yerinde çözüme kavuşturulmuştur. Sıbyan/ibtidâi ve rüşdiye okullarından mezun olunduktan sonra eğitime devam etmektense doğrudan memur olma tercihinin yönelim daha baskın olmuştur. Bunda hem ailelerin, çocuklarının biran önce memuriyete başlamasını istemelerinin hem de Malatya'da üst öğretim kurumlarının oldukça geç bir tarihte açılmasının etkisi büyüktür. Malatya'daki okulları bitirerek memuriyete adım atanların büyük bir kısmı alt ve orta düzey memurluklarda istihdam edilmiştir. Daha iyi imkânlarla sahip bazı ailelerin çocukları ise İstanbul'a gidip buradaki üst düzey okulları bitirdikten sonra üst düzey memuriyetlere atanmışlardır. Memurlar, mezuniyet durumuna ve kurumların ihtiyacına göre tayin edilmiştir. Görev yaptığı kurumdaki görevi ve kurumun bağlı olduğu vilayetin statüsü ile rütbe/nişan durumuna göre de maaşları verilmiştir. Maaş durumlarının büyük oranda orta sınıf düzeyinde olduğu ifade edilebilir. Çok az bir kısmı da üst düzey görev icra etmiş ve buna göre de büyük

oranlarda maaş almıştır. Malatya doğumlu memurların doğum tarihleri büyük oranda Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarına denk gelmiştir. Memurların çok az bir kısmı (% 21) çeşitli şekillerde ödüllendirilmiş ve aynı oranda (% 21) memur da farklı cezalarla yüzleşmiştir. Ödüllendirme ve cezalandırma için belli bazı kanuni dayanaklar dikkate alınmıştır. Azl edilme en fazla verilen ceza çeşidi olmuştur. Memur ihtiyacının büyük olmasından dolayı azl edilen memurlar kısa bir süre sonra tekrar memurluğa kabul edilmişlerdir. Bu konuda 1 yılı geçen hapis cezası almamış olmasına dikkat edilmiştir. Memurların yer değiştirme süreçlerinde isteğe bağlı olarak yer değiştirme, becayış, sürgün ve terfi ederek yer değiştirme gibi yöntemler sıklıkla kullanılmıştır. Devlet memuru olmak için büyük oranda istenilen Türkçe okuma-yazmayı bilme yeterliliğine 2'si hariç geriye kalanların tamamı sahiptir.

Sonuç olarak Osmanlının son döneminde görevli Malatya doğumlu memurlar hakkında detaylı bilgiler ihtiva etmeleri açısından sicill-i ahvâl kayıtları, biyografi ve prosopografi ile ilgili çalışan bugünkü araştırmacılar açısından büyük öneme haizdir. Osmanlının başlattığı bu uygulama, Cumhuriyet idaresinde de devam etmiştir. Bugün ise memurlar ile ilgili veriler, elektronik ortamda işlenerek kaydedilmektedir. Yani devlet, memuru ile ilgili kayıt tutmaya devam etmektedir. Yapılan bu çalışma ile Osmanlı Devleti'nin önemli bir sancağı olana Malatya doğumlu memurlar ile ilgili oldukça detaylı bir analiz yapılmıştır. Diğer vilayetler ile ilgili ilerde yapılacak benzeri çalışmalar ile parçalar bütüne doğru evrilecek ve kapsamı geniş, daha genel çalışmaların yapılmasına olanak sağlanacaktır.

## KAYNAKÇA / REFERENCES

### A.Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Dâhiliye Sicill-i Ahvâl Defterleri (BOA.DH.SAİD.d..) 109/88; 156/68; 167/21; 24/246; 35/39; 167/207; 3/319; 178/13; 144/199; 26/144; 33/45; 186/14; 89/11; 167/122; 171/36; 188/216; 51/128; 102/237; 39/52; 87/101; 191/11; 76/183; 128/250; 33/44; 184/213; 3/457; 38/117; 76/129; 44/247; 34/241; 154/239; 55/248; 114/96; 154/199; 15/227; 176/44; 13/114; 49/3; 38/139; 145/130; 146/56; 173/139; 51/250; 169/78; 58/83; 103/02; 32/244; 42/180; 84/171; 191/98; 55/232; 10/469; 82/104; 116/116; 138/124; 7/79; 105/228; 55/45; 41/70; 89/168; 196/34; 33/41; 88/47; 4/373; 99/110; 33/49; 1/351; 174/130; 36/137; 87/102; 81/115; 108/28; 20/85; 167/84; 136/122; 147/209; 111/176; 110/84; 26/210; 177/97; 166/78; 60/238; 160/213; 125/49; 161/56; 164/6; 90/156; 98/02; 156/184; 171/251; 195/05; 10/493; 133/180; 193/73; 11/196; 55/167; 70/93; 4/338; 129/47; 9/486; 39/50; 108/11; 151/28;

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları İşığında Malatya Doğumlu Memurlar

136/100; 17/106; 18/39; 49/234; 99/137; 94/173; 161/54; 192/189;  
155/236; 176/38; 22/141; 76/21; 153/236; 157/29; 173/186; 137/205;  
193/82; 90/181; 168/139; 39/53; 71/86; 72/223; 8/341; 27/166; 127/97;  
42/233; 62/35; 116/5; 75/136; 125/81; 81/61; 120/153; 134/125; 174/151.

Dâhiliye Memurîn-i Mülkiye Komisyonu (BOA.DH. SAİD.MEM..) 8/19.

Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemi (MF.MKT) 120/23; 891/39; 525/21; 522/47;  
915/46.

Yıldız Perakende Şûrâ-yı Devlet (Y.PRK.ŞD) 2/12

**B. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BOA) 66-440-11, 1925.**

**C. Sâlnâmeler**

Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye (SDA)

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye (SNMU) H.1316 (M.1898-1899);  
H.1317 (M.1899-1900); H.1319 (1901-1902).

Sâlnâme-i Vilâyet-i Ma'mûratülaziz (SVM) H.1310 (M.1892/1893).

**D. Araştırma ve Kaynak Eserler**

Akyıldız, A. (2001). Memur yargılamasında idari süreç. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-64.

Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*. Türk Kültürünü araştırma enstitüsü yayınları.

*Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (2010). Başbakanlık devlet arşivleri genel müdürlüğü osmanlı arşivi daire başkanlığı yayınları.

Beyazıt, Y. (2006). Sicill-i ahval defterleri'nin tahlili ve Denizli merkez doğumlu memurlar üzerine bir prosopografi denemesi. *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler (6-7-8 Eylül 2006)*, I, 502-511.

Bilim, C. Y. (1998). *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*. Anadolu üniversitesi yayınları.

Çetin, A. (2005). Sicill-i ahvâl defterleri ve dosyaları hakkında bir araştırma. *Vakıflar Dergisi*, 29, 87-104.

- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem 1919-1923)*. III, TBMM vakfi yayınları.
- Darkot, B. (1978). Malatya. *İslam Ansiklopedisi (VII)*, MEB basımevi, 225-232.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın kitabevi.
- Diyarbakır Sâlnâmeleri 1286-1323 (1869-1905)(1999)*. I, II, III, Diyarbakır büyükşehir belediyesi yayınları.
- Düstûr*, Birinci Tertip, IV.
- Findley, C. V. (2016). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. Tarih vakfi yurt yayınları.
- Göğebakan, G. (2002). *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*. Malatya belediyesi kültür yayınları.
- Göğebakan, G. (2003). Malatya. *TDV. İslam Ansiklopedisi*, 27, 468-473.
- Güran, T. (Tarihsiz). *Osmanlı Mali İstatistikleri Bütçeler (1841-1918)*. Başbakanlık devlet istatistik kurumu yayınları.
- Karagöz, M. (2003). *XVII ve XVIII Asırlarda Malatya Kazası (Fiziki, İdari, Sosyal ve İktisadi Tarihi)*, (1650-1750). Karizma yayınları.
- Karal, E. Z. (2000). *Osmanlı Tarihi, C.VIII*. TTK basımevi.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*. Timaş yayınları.
- Kırmızı, A. (2007). *Abdülhamid'in Valileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*. Klasik yayınları.
- Sarıyıldız, G. (2004). *Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)*. Der yayınları.
- Sarıyıldız, G. (2009). Sicill-i Ahvâl Defterleri. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37, 134-136.
- Tekdal, D. (2018). *Osmanlı Dönemi Bitlis'te Eğitim*. İdealkent yayınları.
- Tekdal, D. (2019). *Osmanlı Taşrasında Memur Olmak (Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Bitlis Doğumlu Memurlar)*. PegemA yayıncılık.
- Tokmakçioğlu, E. (2011). *Kentlerimizin Adı Nereden Geliyor*. İsim yayınları.
- Yapıcı, S. (2014). *Osmanlı Vilayet Sâlnâmelerinde Malatya (1869-1908)*. Malatya kitaplığı yayınları.

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

- Yiğit, Y. (2013). *Osmanlı Dönemi Malatyalı Devlet Adamları*. Malatya Valiliği Malatya kitaplığı yayınları.
- Yüksel, A. (2004). *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Tirebolulu Memurlar (1879-1909)*. Kitabevi yayınları.
- Zengin, M. (2017). Memlûk Türk Devleti Döneminde Anadolu-Suriye Askerî ve Ticârî Güzergâhı (Malatya-Antep-Halep Hattı). *Prof. Dr. Salim Cöhce Armağanı*, Ed: Alpaslan ceylan.
- Zengin, M. (2014). Danişmenliler Döneminde Malatya. *Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)*, TTK yayınları.
- Zengin, M. (2014). Memlûk Türk Sultanlığı'nın Anadolu hâkimiyet mücadelesi: Malatya'nın zaptı (28 Nisan 1315). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33/55.
- Zengin, M. (2017). *İlhanlılar-Eretnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401)*. Malatya Valiliği Malatya kitaplığı yayınları.
- Zengin, M. (2019). Memlûk Türk Devleti Döneminde Malatya Niyâbeti (1361-1516). *Ortaçağ'da Malatya-Makaleler*, Bilsam yayınları.

## Danyal TEKDAL

### Ekler

#### Ek-1- Malatya Doğumlu Memurların İsimleri

1	Abdullah Efendi	47	Ferhad Fehmi Efendi	93	Mehmed Beşir Efendi
2	Abdullah Hulusi Efendi	48	Feyzullah Efendi	94	Mehmed Cemil Efendi
3	Abdullah Kazım Efendi	49	Fikri Efendi	95	Mehmed Efendi
4	Abdullah Muhlis Efendi	50	Hacı Abdülvahab Azmi Efendi	96	Mehmed Efendi
6	Abdullah Ragıb Efendi	51	Hacı Ali Necib Efendi	97	Mehmed Efendi
5	Abdullah Ragıb Efendi	52	Hacı Hasan Efendizade	98	Mehmed Emin Efendi
7	Abdullah Şükrü Efendi	53	Hacı Hasan Tahsin Efendi	99	Mehmed Emin Efendi
8	Abdurrahman Efendi	54	Hacı Mehmed Arif Efendi	100	Mehmed Faik Efendi
9	Abdurrahman Sabit İzzet	55	Hacı Mehmed Efendi	101	Mehmed Faik Efendi
10	Abdülbaki Efendi	56	Hacı Mehmed Emin Efendi	102	Mehmed Fevzi Efendi
11	Abdülkadir Kadri Efendi	57	Hacı Mehmed Sabit Efendi	103	Mehmed Fuad Efendi
12	Abdülkerim Fazıl Efendi	58	Hacı Osman Ramiz Efendi	104	Mehmed Hamdi Efendi
13	Abdülvahab Vehbi Efendi	59	Halil Avni Efendi	105	Mehmed Hazım Efendi
14	Agop Efendi	60	Halil Sabri Efendi	106	Mehmed İzzet Efendi
15	Ahmed Cemal Efendi	61	Hasan Ağa	107	Mehmed Naci Efendi
16	Ahmed Cemal Efendi	62	Hasan Samih Efendi	108	Mehmed Nuri Efendi
17	Ahmed Efendi	63	Hasan Tahsin Efendi	109	Mehmed Reşid Efendi
18	Ahmed Halis Efendi	64	Haskizade Ömer Avni Efendi	110	Mehmed Said Bey
19	Ahmed Hamdi Efendi	65	Hüseyin Faik Efendi	111	Mehmed Said Bey
20	Ahmed Hamdi Efendi	66	Hüseyin Hami Efendi	112	Mehmed Said Efendi
21	Ahmed Hamdi Efendi	67	Hüseyin Hüsnü Efendi	113	Mehmed Said Efendi
22	Ahmed Hamid Efendi	68	Hüseyin Hüsnü Efendi	114	Mehmed Şevki Efendi
23	Ahmed Hamid Efendi	69	İbrahim Edhem Efendi	115	Mehmed Tevfik Efendi
24	Ahmed Kamil Efendi	70	İbrahim Hakkı Efendi	116	Mehmed Tevfik Efendi
25	Ahmed Mansur Efendi	71	İbrahim Necmeddin Efendi	117	Mehmed Tevfik Efendi
26	Ahmed Naim Efendi	72	İbrahim Nizami Efendi	118	Mehmed Zekai Efendi
27	Ahmed Sadi Efendi	73	İbrahim Sırrı Efendi	119	Mehmed Zeki Efendi
28	Ahmed Şevki Efendi	74	İbrahim Şevki Efendi	120	Mehmed Zeki Efendi
29	Ahmed Tevfik Efendi	75	İbrahim Talat Efendi	121	Mustafa Fazlı Efendi
30	Ahmed Turan Efendi	76	İbrahim Talat Efendi	122	Mustafa Fehmi Efendi
31	Ali Muhlis Efendi	77	İbrahim Zihni Efendi	123	Mustafa Hayri Efendi
32	Ali Rıza Efendi	78	İzzet Bey	124	Mustafa Kamil Efendi
33	Ali Rıza Efendi	79	Lütfullah Lütfi Nuri Efendi	125	Mustafa Kamil Efendi
34	Ali Rıza Efendi	80	Mahmud Bedri Efendi	126	Mustafa Kamil Efendi
35	Ali Avni Efendi	81	Mahmud Fahreddin Efendi	127	Mustafa Sabri Efendi
36	Bağdasar Efendi	82	Mahmud Ferid Efendi	128	Mustafa Sabri Efendi
37	Barutçuzade Mahmud Hamdi	83	Mahmud Haki Efendi	129	Mustafa Vâsif Efendi
38	Bekir Efendi	84	Mahmud Namık Efendi	130	Osman Efendi
39	Bekir Nuri Efendi	85	Mahmud Nedim Efendi	131	Osman Nuri Efendi
40	Bekir Sıdkı Efendi	86	Mahmud Nedim Efendi	132	Osman Remzi Efendi
41	Bekir Sıdkı Efendi	87	Mehmed Ali Efendi	133	Ömer Sabri Efendi

Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

42	Bogos Kündibekyan Efendi	88	Mehmed Amil Efendi	134	Sun'ullah Galib Efendi
43	Burhaneddin Efendi	89	Mehmed Arif Efendi	135	Yusuf Cemil Efendi
44	Cafer Efendi	90	Mehmed Arif Efendi	136	Yusuf Ziyaeddin
45	Cemil Efendi	91	Mehmed Arif Efendi	137	Zülkifl Ağâh Efendi
46	Ferhad Efendi	92	Mehmed Atıf Efendi		

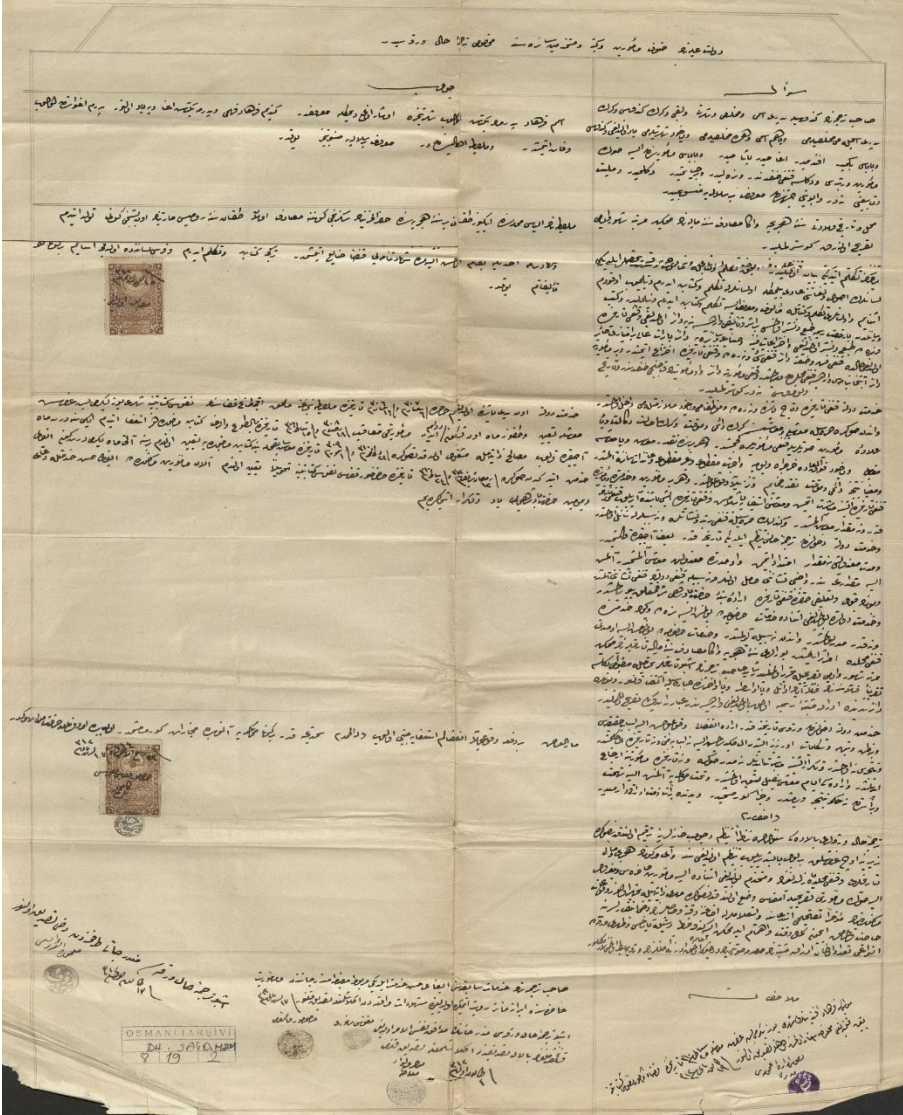
**Ek-2**

Ferhad Efendi, Müteveffâ Bektaş Ağâ'nın oğludur. 1290 sene-i hicrîyesinde -sene-i mâliye 1289- Malatya'da tevellüd ittiği nüfûs tezkire-i 'osmâniyesinde muharrerdir. Sibyân mektebinde mukaddemât-ı 'ulûmu ve mekteb-i rüşdîde müddet-i mu'ayyenede müretteb dersleri okumuşdur.

1207 senesi Şa'bân'ının 6'sında -15 Mart [1]306- şehri 125 kuruş maâş ile Malatya Sancağı'na tâbi Akçadağ Kazası Nüfûs Kitâbeti'ne bi't-ta'yin [1]308 senesi Receb'inin 18'inde -15 Şubat [1]306- istifâ'en infisâl ile bir müddet açıktâ kaldıktan sonra [1]310 senesi Zilhiccesi'nin 28'inde -1 Temmuz [1]309- mezkûr ma'âşla sâniyen kitâbet-i mezkûreye alınıp [1]312 senesi şehri Ramazan'ının 12'sinde -25 Şubat [1]310- Hısn-ı Mansûr Kazası Kitâbeti'ne nakl olunmuşdur. Kaza-yı mezkûr kaymakamlığıyla Mamûretülaziz Vilâyeti Valiliği'nden terceme-i hâlin mündericâtıyla ehliyeti tenmik ve Dâhiliye Nezâreti Nüfûs-ı Umûmiye Müdiriyesi'nden memuriyeti tasdik kılınmışdır. Hidemât-ı mebhûseden berâet-i zimmet ve hüsn-i hizmet ve müddet-i istihdâmını hâvî -23 Teşrin-i evvel [1]312- tarihli mazbatasının kaza-i mezkûr meclis-i idaresinden tasdik-i sûreti ile nüfûs tezkire-i 'osmâniyesinin aslı terceme-i hâliyle Dâhiliye Sicill-i Umûmi Şu'besi'nde mahfûzdur.

Fî 6 Cemâziye'l-âhir sene 1317 ve fî 29 Eylül sene [1]315.<sup>73</sup>

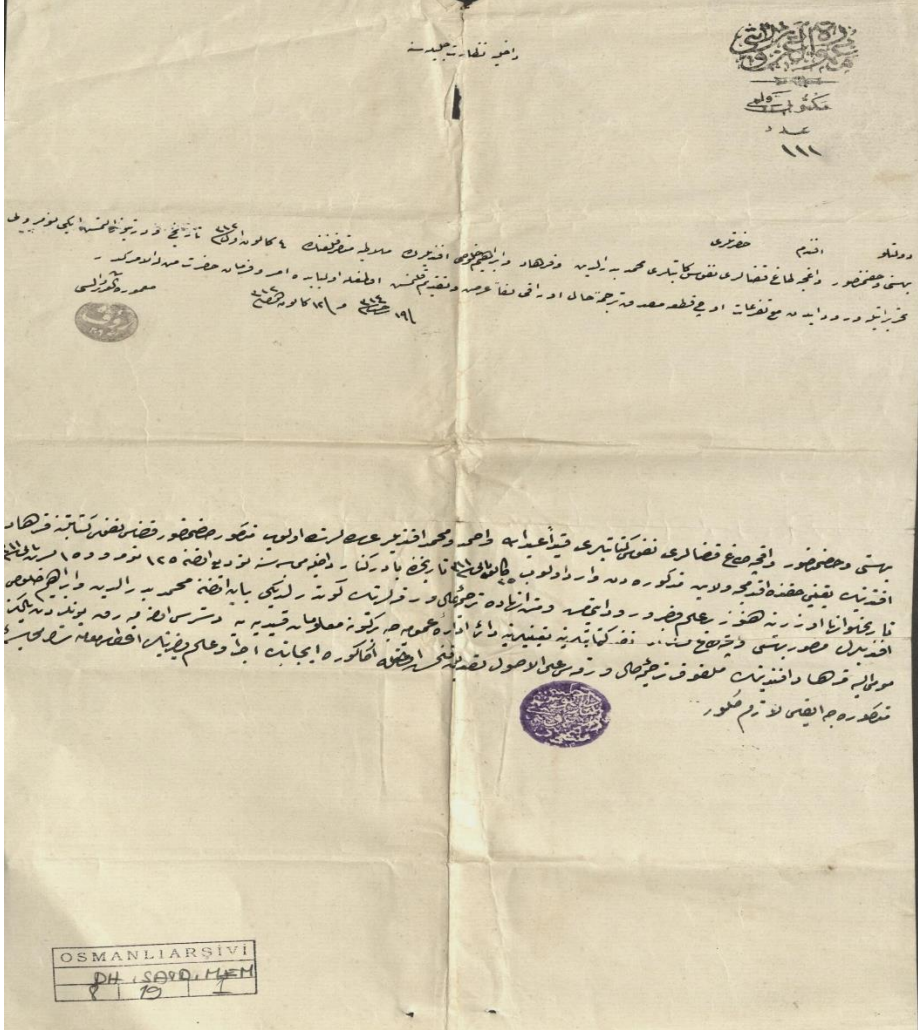
<sup>73</sup> Ferhad Efendi'nin sicill kaydı. Yunus Yiğit, *Osmanlı Dönemi Malatyalı Devlet Adamları*, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları, Malatya 2013,s.76; BOA. DH.SAİD.d.. 103/2.



BOA. DH. SAİD. MEM. 8-19, 29 Z 1290 (17 Şubat 1877). Ferhad Efendi'nin belli bazı kalıp sorulara verdiği cevaplardan oluşan oldukça ayrıntılı hazırlanmış Terceme-i Hâl Varakası.



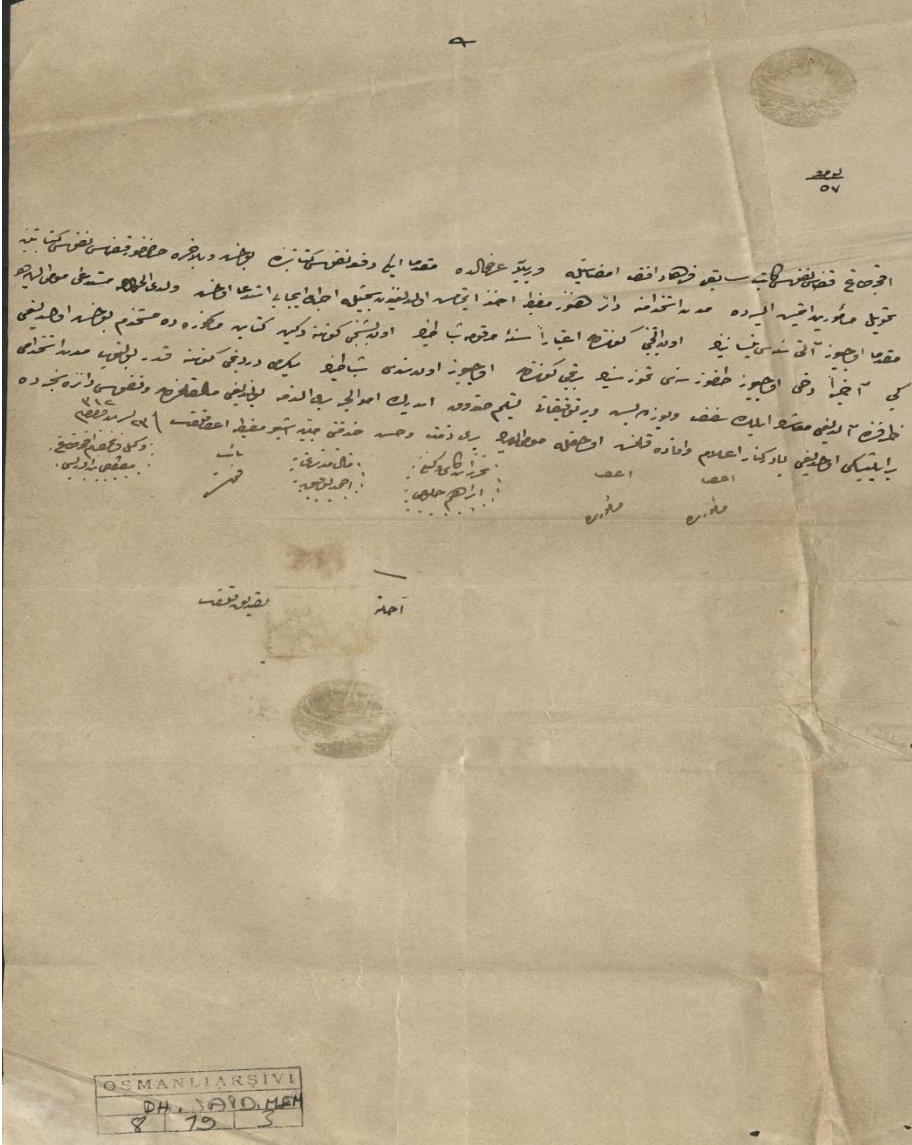
Ek-5



BOA. DH. SAİD. MEM. 8-19, 29 Z 1290 (17 Şubat 1877). Mamûratülâziz Valiliğinden Dâhiliye Nezareti'ne hitaben Ferhad Efendi ve başkaca memurların icrâ ettikleri görevler ile ilgili yazılan yazı.

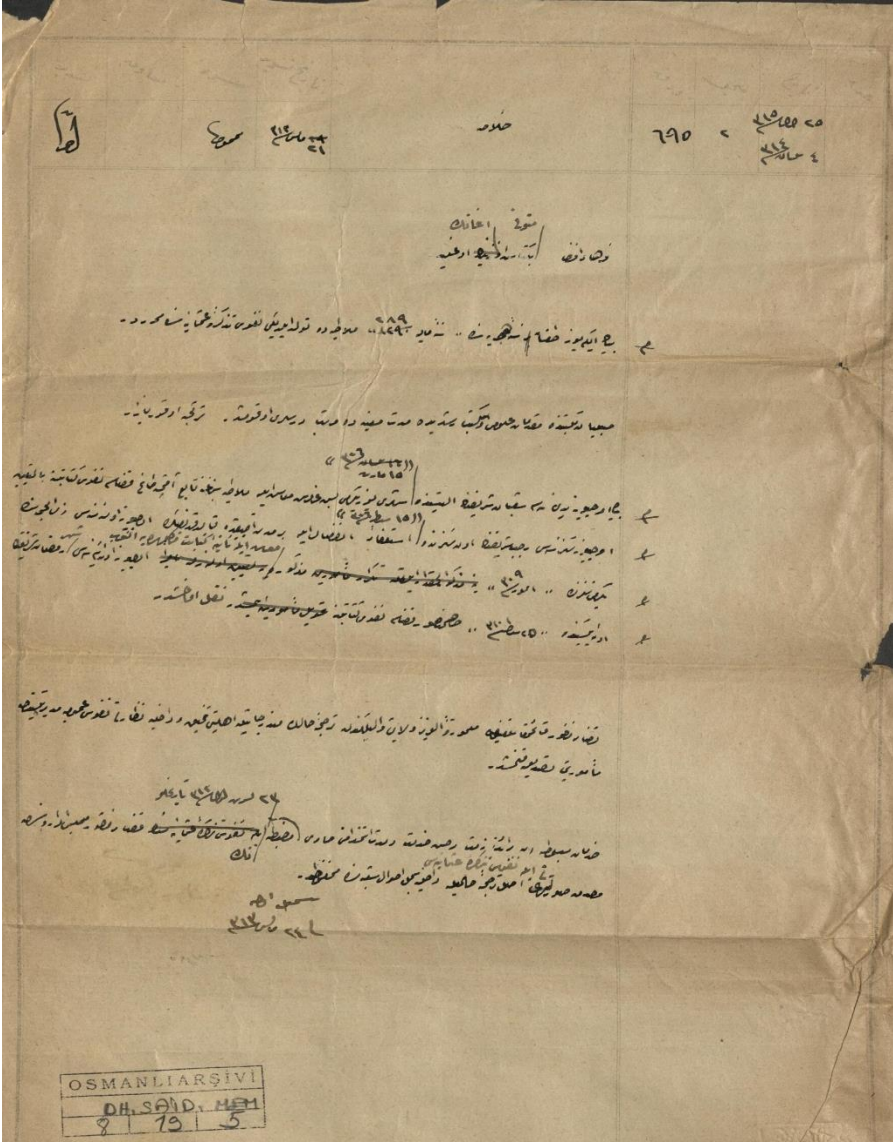
Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

Ek-6



BOA. DH. SAİD. MEM. 8-19, 29 Z 1290 (17 Şubat 1877). Akçadağ Kazası  
Kaymakam Vekili başkanlığındaki komisyon tarafından Ferhad Efendi'nin tayin  
ve maaş bilgileri ile işindeki başarısı hakkında eden düzenlenen mazbata.

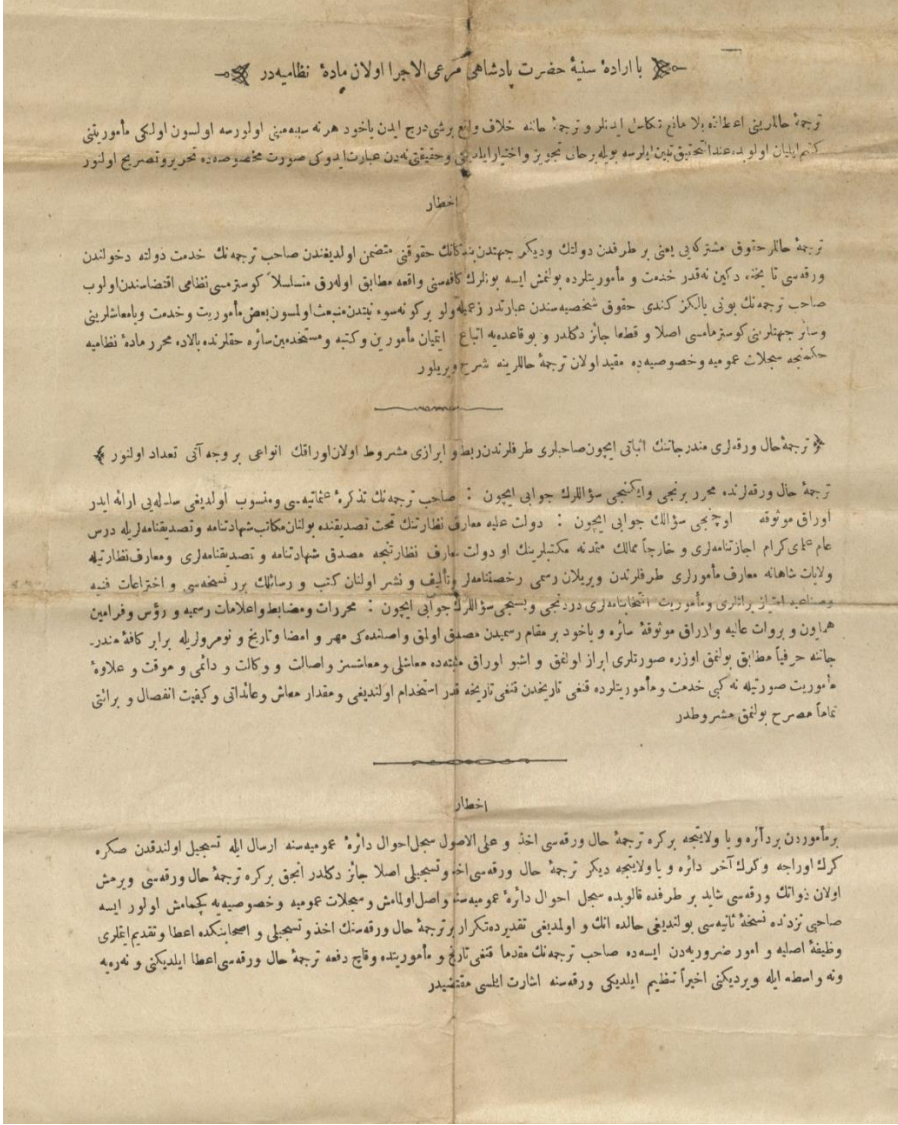
Ek-7



BOA. DH. SAİD. MEM. 8-19, 29 Z 1290 (17 Şubat 1877). Ferhad Efendi'nin sicil kaydı oluşturulmadan önce üzerinde çalışılmış olan müsvedde. Burada yapılan ön çalışmadan sonra Sicill-i Ahvâl Defterlerine temize geçirilmiştir.

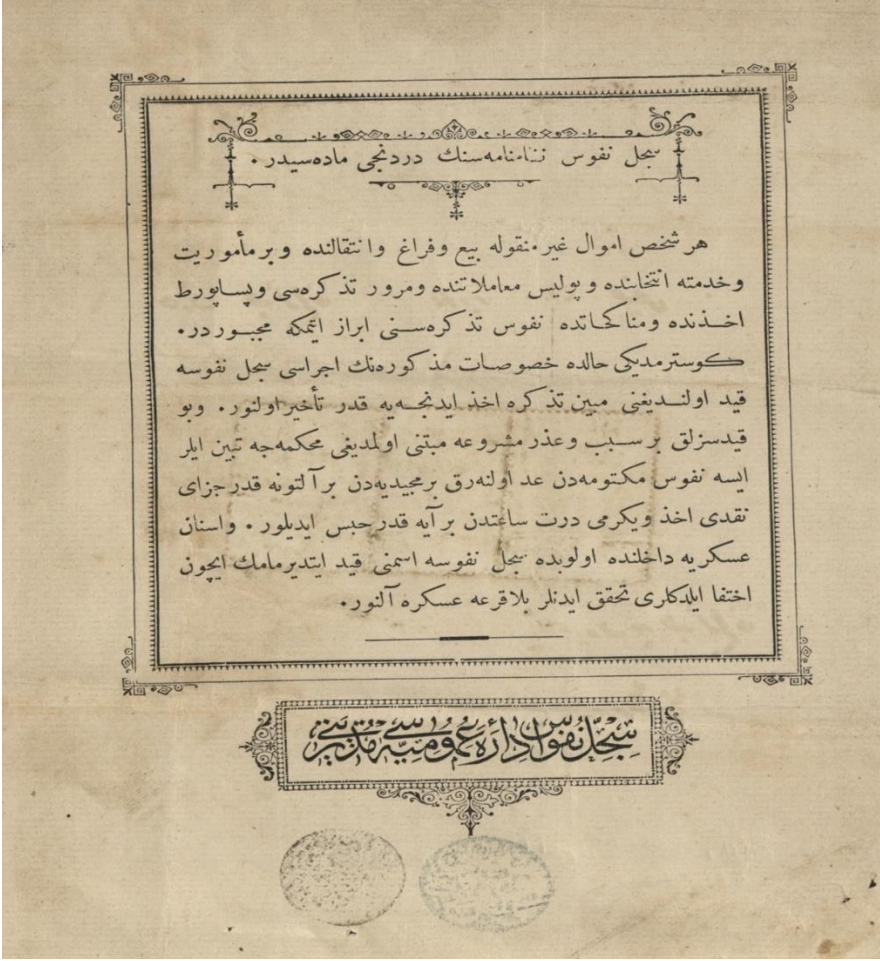
Osmanlı Taşrasında Görevli Memurların Durumuna Dair Bir Örnek: Sicill-İ Ahvâl  
Kayıtları Işığında Malatya Doğumlu Memurlar

Ek-8



BOA. DH. SAİD. MEM. 8-19, 29 Z 1290 (17 Şubat 1877). Terceme-i Hâl Varakası hazırlanırken beyan edilen bilgilerden dolayı memurların sorumluluğunu hatırlatan ve varakanın nasıl doldurulması gerektiğini tarif eden kanun maddesi.

## Ek-9



BOA. DH. SAİD. MEM. 8-19, 29 Z 1290 (17 Şubat 1877). Nüfûs Nizamnâmesi'nin Dördüncü Maddesi. Maddede özetle Nüfûs Tezkeresini her vatandaşın almasının lüzûmu, polis kontrolü veya pasaport başvurusunda beyan edilmesi zorunluluğuna değinilmiştir. Ayrıca almamış ya da beyan edememiş olanların mahkemeye sevki ve bir Mecididen bir Altına kadar para cezasıyla bir günden bir aya kadar da hapis cezasıyla cezalandırılacağı ifade edilmiştir.